b_econ_2025_

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:
студентка 4 курсу, групи 472,
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Ватаманюк К.Г._____

Науковий керівник:
д.е.н., професор, зав. кафедри фінансів і кредиту **Нікіфоров П.О.** _____

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 14 ***від «***27***» травня 2025 р.***
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ ***проф. Нікіфоров П.О.***

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Ватаманюк К. Г. Банківське кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025.

У кваліфікаційній роботі розглянуто сучасні особливості банківського кредитування малого та середнього бізнесу в умовах війни. Проаналізовано динаміку кредитування МСП у 2022–2024 роках, визначено провідну роль програми «Доступні кредити 5-7-9 %», яка забезпечила понад 90 % нових позик у цей період. Окреслено основні проблеми доступу до фінансування (високі ставки, ризики, потреба в заставі) та запропоновано шляхи вдосконалення механізмів кредитування.

Ключові слова: банківське кредитування, МСП, програма 5-7-9 %, НБУ, війна.

SUMMARY

Vatamanyuk K. H. Bank Lending to Small and Medium – Sized Businesses in Ukraine. Manuscript. Qualification work for obtaining the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, Banking, and Insurance". Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025.

This qualification paper examines the current characteristics of bank lending to small and medium-sized enterprises (SMEs) under wartime conditions. It analyzes the lending dynamics for SMEs in 2022–2024 and highlights the key role of the "Affordable Loans 5-7-9%" program, which accounted for over 90% of new loans during this period. The study outlines the main challenges to financing access—such as high interest rates, risk exposure, and collateral requirements—and proposes ways to improve lending mechanisms.

Keywords: bank lending, SMEs,5-7-9 % program, NBU, war.

_____ Ватаманюк Ксенія

ЗМІСТ

ВСТУП ……3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ …..……..5

1.1. Банківське кредитування підприємництва: теоретичне розуміння ……5

1.2. Види та форми банківського кредитування малого та середнього бізнесу ……10

1.3. Банківське кредитування як джерело формування фінансових ресурсів малого та середнього бізнесу: іноземний досвід та вітчизняна практика ……15

РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИКА БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ..……22

2.1. Роль малого та середнього бізнесу в економіці сучасної України ……...22

2.2. Аналітика процесів банківського кредитування малого та середнього бізнесу за 2022 - 2024 рр. …….28

2.3. Програми державної підтримки банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни ……32

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ….40

3.1. Проблематика залучення банківських кредитів малим та середнім бізнесом в сучасних економічних умовах …….40

3.2. Шляхи вдосконалення механізму банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні ..……...45

ВИСНОВКИ ……..51

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……55

ДОДАТКИ …….61

ВСТУП

В Україні банківське кредитування відіграє важливу роль у підтримці та розвитку підприємництва в Україні. Воно забезпечує малий та середній бізнес фінансовими ресурсами, необхідними для започаткування, розширення та модернізації бізнесу. Попри існуючі проблеми, держава та банки працюють над їх вирішенням та створенням сприятливих умов для фінансування бізнесу. Особливо важливим є банківське кредитування бізнесу в умовах війни з агресором, коли бізнесу потрібні кредитні кошти для релокації, закупівлі пошкоджених засобів та сировини, подолання логістичних труднощів, оновлення та модернізації техніки, розширення виробництва. Отже, тема роботи «Банківське кредитування малого та середнього бізнесу в Україні» є актуальною.

Метою дипломної випускної роботи є дослідження сучасних проблем та динаміки кредитування малого та середнього бізнесу в Україні та надання пропозицій щодо їх вирішення з урахуванням іноземного досвіду.

Основними завданнями для досягнення мети є:

- теоретичне визначення сутності банківського кредитування підприємництва;
- класифікація видів та форм банківського кредитування малого та середнього бізнесу;
- дослідження іноземного досвіду та вітчизняної практики банківського кредитування;
- визначення ролі малого та середнього бізнесу в економіці сучасної України;
- дослідження аналітики процесів банківського кредитування малого та середнього бізнесу за 2022 - 2024 рр.;
- характеристика програм державної підтримки банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни;

- визначення проблематики залучення банківських кредитів малим та середнім бізнесом в сучасних економічних умовах;

- пошук шляхів вдосконалення механізму банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні.

Об’єктом дослідження виступає система банківського кредитування малого та середнього бізнесу.

Предмет дослідження – механізм банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні.

Основним методами, що використовувались при дослідженні та написанні роботи, були : аналіз, синтез, табличний та графічний методи, історичний, логічний та метод спостереження.

Матеріали для написання випускної роботи використовувалися з інтернет-джерел, сайту статистичної служби, Національного банку України, звітності АТ «Ощадбанк», підручників, навчальних посібників та наукових періодичних видань.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 60 сторінок, у тому числі – 11 рисунків, 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

1.1. Банківське кредитування підприємництва: теоретичне розуміння

У сучасних умовах підприємництво є основою соціально-економічного розвитку суспільства.

За визначенням професора Варналія З.С., як економічна категорія підприємництво – це «особливий вид господарювання, де головним суб'єктом є підприємець, котрий досконало поєднує фактори виробництва на інноваційній основі і власній відповідальності, організує і керує виробництвом задля одержання підприємницького доходу» [5,с.25].

Група авторів-науковців під керівництвом Лакусти М.Г. вважає, що підприємництво – це «вільне економічне господарювання в різних сферах діяльності (крім заборонених законодавчими актами), здійснюване суб'єктами ринкових відносин заради задоволення потреб окремих споживачів і суспільства загалом товарах (роботах і послугах) та одержання прибутку (доходу), необхідних для саморозвитку власної справи (підприємства) і забезпечення фінансових обов'язків перед бюджетами й іншими господарчими суб'єктами» [25].

На нашу думку, підприємництво - це самостійна, ініціативна діяльність фізичних та юридичних осіб з метою отримання прибутку, яка здійснюється на власний ризик.

Основними ознаками підприємництва є:

- самостійність та незалежність у прийнятті рішень;
- ініціативність та творчий підхід до ведення бізнесу;
- систематичність діяльності з метою отримання прибутку;
- ризиковий характер діяльності, пов'язаний з можливістю втрат;
- відповідальність за результати своєї діяльності.

В Україні існують та поширені такі види підприємництва:

- виробниче, яке займається виробництвом товарів або надання послуг;
- комерційне, яке здійснює: купівлю та продаж товарів з метою отримання прибутку;
- фінансове, що здійснює операції з різними фінансовими ресурсами (цінними паперами, валютою тощо) для одержання прибутку;
- посередницька діяльність, пов'язана зі з'єдненням продавця та покупця та отриманні комісійних;
- інноваційне, що займається створенням та впровадженням нових технологій, продуктів або послуг [25].

Основними функціями підприємництва в Україні є:

- організаційна, що полягає у поєднанні факторів виробництва (праці, капіталу, землі) для створення товару або послуги;
- інноваційна з метою впровадження нових технологій, розробки нових продуктів і послуг.
- комерційна, що займається реалізацією виробленої продукції або наданих послуг на ринку;
- фінансова, які існує задля забезпечення фінансування підприємницької діяльності;
- соціальна функція, яка полягає у створенні нових робочих місць, та робить внесок у розвиток економіки [25].

В Україні підприємництво відіграє важливу роль у розвитку економіки. Воно сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню виробництва товарів і послуг, залученню інвестицій та впровадженню інновацій.

Основними представниками підприємництва у світовій практиці є малі та середні підприємства, або малий та середній бізнес. В Україні до суб’єктів малого бізнесу відносяться підприємці або малі підприємства з кількістю осіб до 50 та річним оборотом до 10 млн. євро. До середніх підприємств відносяться компанії з кількістю працюючих від 50 до 250 осіб та річним від 10 до 50 млн. євро (табл.1.1). [8].

Таблиця 1.1

Критерії малих та середніх підприємств в Україні

Суб’єкт	Кількість працюючих	Річний дохід у євро за курсом НБУ
1	2	3
Мале підприємництво	До 50 осіб	До 10 млн. євро
Середнє підприємництво	Від 50 до 250 осіб	Від 10 до 50 млн. євро
Велике підприємництво	Більше 250 осіб	Більше 50 млн. євро

Джерело: [8]

Підприємцям часто не вистачає грошових коштів для того, щоб розпочати бізнес або його продовжувати. Для цього існує така форма відносин із власниками фінансових ресурсів, як кредитування. Причини, за якими підприємці звертаються по кредит, можна поділити на 2 групи – загальноекономічні та специфічні (рис. 1.1).

Основним документом, який регулює кредитну діяльність банків та їх позичальників в Україні, є Закон України «Про банки і банківську діяльність» [32]. Згідно цього закону, банківський кредит – це «будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми» [32].

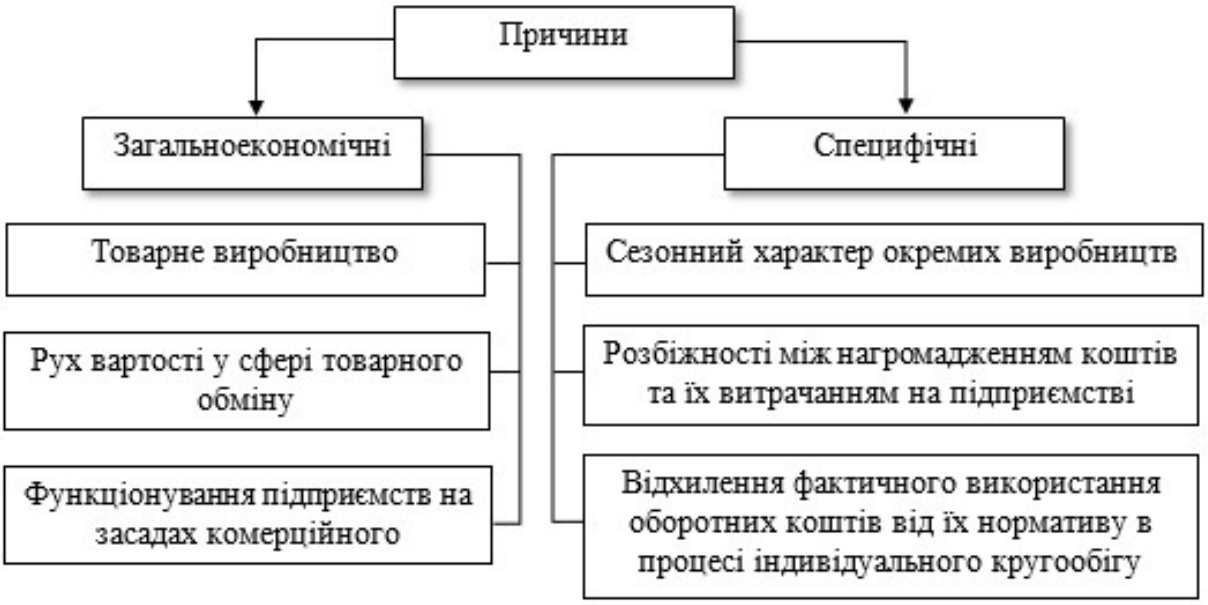

Рис. 1.1. Основні причини кредитних відносин підприємців

Джерело: [16]

Банківський кредит – це основний ресурс після власних коштів для розвитку підприємництва, будь-яких підприємств. Без банківського кредиту неможливий розвиток бізнесу. Тому для кожної держави необхідно мати стійку, стабільну, здорову та капіталомістку банківську систему.

У сучасних умовах господарювання бізнес систематично залучає позикові кошти. Для цього укладається кредитний договір між банківською установою і підприємцем або підприємством, в якому зазначаються: «об'єкти кредитування, умови одержання та погашення позик включаючи плановий розмір кредиту, процентні ставки плати за кредит, умови та розміри їх підвищення та зниження, розмір власних обігових коштів, що використовуються підприємством на формування матеріальних запасів і виробничих витрат, зобов'язання підприємства по заставі цінностей, що кредитуються, джерела погашення позики, терміни, на які вони надаються, та інші умови кредитування» [19].

Важливою умовою кредитування є «пріоритетність надання кредитів, яка повинна зумовлюватися виключно ефективністю проектів (заходів) кредитування, рівнем кредитного ризику та розміром очікуваного банком прибутку» [2].

Таблиця 1.2

Основні принципи банківського кредитування підприємництва

Назва принципу	Характеристика
Принцип терміновості (або строковості)	Означає, що кредит має бути погашений у визначений термін, отже позичальник має можливість отримати нові банківські кредити, уникнути сплати банку підвищених відсотків за несвоєчасне погашення суми позики.
Принцип повернення	Означає, що кредит має бути погашений у термін, визначений кредитною угодою. Кредит надається підприємству на строго визначені цілі. Розрізняють: строкові, пролонговані і прострочені кредити.
Принцип забезпеченості кредиту	Означає наявність у підприємства юридично оформлених документів, що гарантують своєчасне повернення кредиту.
Принцип платності	Означає, що підприємство має внести в банк визначену плату за користування кредитом.
Принцип цільового характеру	Означає, позичальник, який хоче отримати позику повинен чітко визначити мету використання коштів кредиту.

Джерело: [2]

Зазначимо, що основними умовами при прийнятті рішення про надання банківського кредиту **є:**

- ефективність проектів або заходів кредитування;

- невисокий рівень кредитного ризику;

- наявність очікуваного прибутку від проекту, на який кредитуються кошти;

- наявність забезпечення позики ліквідним майном , цінними паперами, або іншим забезпеченням.

1.2. Види та форми банківського кредитування малого та середнього бізнесу

Існує багато форм та видів банківського кредитування малого та середнього бізнесу. Розглянемо класифікацію кредитування підприємництва згідно основних видів та форм, та зобразимо їх на рисунку 1.2.

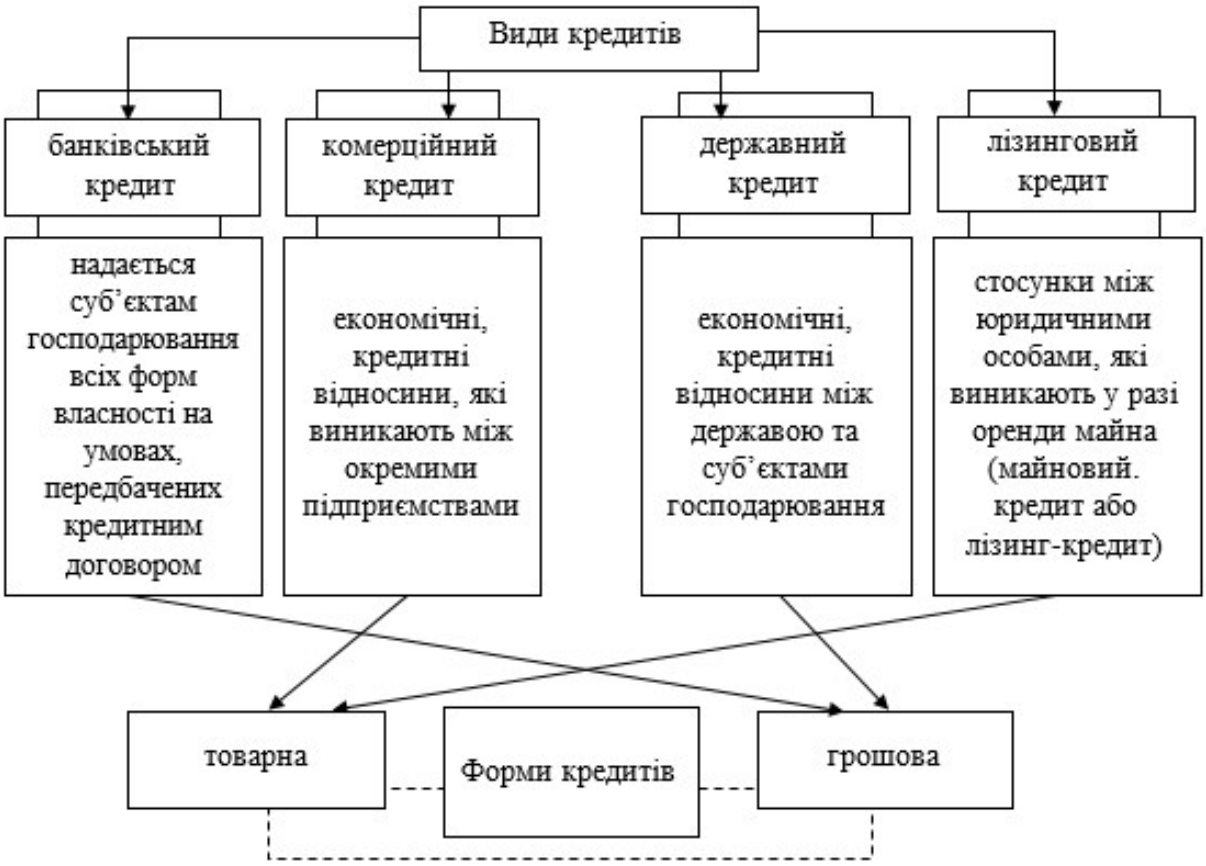

Рис. 1.2. Види та форми кредитів, що надаються підприємствам

Джерело: [19]

З рисунку 1.2, можна зробити такі висновки: банківські й державні кредити надаються і погашаються лише у грошовій формі, а комерційні й лізингові позики надаються у товарній формі, проте, комерційний кредит може бути погашений в змішаній формі (в товарній і грошовій одночасно). Лізингові позики надають переважно лізингові компанії. Використовуючи

різноманітні форми та види кредитування підприємств, прискорюється грошовий рух та переміщуються матеріальні ресурси, що забезпечує ефективність господарської діяльності підприємництва. Лізинговий кредит – це надання в оренду певного майна з можливістю подальшого викупу або без неї.

Серед доступних видів кредитування підприємництва найбільш вагомим та популярним є банківський кредит, адже саме він є основним джерелом оборотного капіталу та капітальних інвестицій для малого та середнього бізнесу.

Банківський кредит класифікують за такими ознаками:

- цільова спрямованість;
- термін кредиту;
- вид процентної ставки;
- валюта кредиту;
- види обслуговування.

Існують такі основні види банківських кредитів для підприємців, для малого та середнього бізнесу:

1) Кредити на старт бізнесу. Такі кредити допомагають підприємцям розпочати свою діяльність, покриваючи витрати на реєстрацію, оренду приміщення, закупівлю обладнання тощо.

2) Інвестиційні кредити, які призначені для фінансування довгострокових проєктів, таких як придбання нерухомості, будівництво, модернізація виробництва.

3) Оборотні кредити. Використовуються для поповнення обігових коштів, наприклад, для закупівлі сировини, матеріалів, оплати праці.

4) Кредитні лінії. Вони надають можливість підприємцю отримувати кошти в межах встановленого ліміту протягом певного періоду часу.

5) Іпотечні кредити. Використовуються для придбання комерційної нерухомості під її заставу.

Розглянемо класифікацію видів кредитування бізнесу (табл. 1.2.)

Таблиця 1.2

Класифікація видів кредитування малого та середнього бізнесу

Класифікаційна ознака	**Вид кредитування бізнесу**
1	2
За терміном кредиту	Короткострокові (до 1 року)
	Середньострокові (від 1 року до 3-5 років)
	Довгострокові (більше 5 років)
За цільовим призначенням	Купівля нерухомості
	Придбання обладнання та устаткування
	Фінансування розширення виробництва
	Фінансування оборотного капіталу
	Рефінансування боргу
	Іпотечний кредит
За типом забезпечення зобов'язань	Забезпечене кредитування
	Незабезпечене (бланкове) кредитування
За типом банківського продукту (послуги)	Гарантоване кредитування державним органом
	Кредитна лінія на поповнення оборотних коштів
	Фінансування витрат на устаткування та обладнання
	Фінансування відкриття бізнесу (старт-ап)
	Факторинг (викуп дебіторської заборгованості банком)
	Кредитно-гарантійні послуги (авалювання векселів, андеррайтинг)
	Пов'язані продукти (акредитиви, револьверне кредитування, сезонний кредит)

Джерело: [2]

Банківські позики малому та середньому бізнесу бувають:

1. За терміном кредиту:

а) Короткострокові (до 1 року);

б) Середньострокові (від 1 року до 3-5 років);

в) Довгострокові (на термін більше 5 років).

2. За цільовим призначенням:

а) на купівлю нерухомості. Типом такого кредиту є іпотечний кредит під заставу нерухомого майна;

б) На придбання обладнання та устаткування;

в) На фінансування розширення виробництва;

г) На фінансування оборотного капіталу – придбання сировини, матеріалів, палива, напівфабрикатів, товарів тощо;

д) На рефінансування боргу.

3. За типом забезпечення зобов'язань:

а) Забезпечене кредитування майном або цінними паперами;

б) Незабезпечене (бланкове) кредитування – без застави.

4. За типом банківського продукту (послуги):

а) Гарантоване кредитування державним органом – під гарантії держави;

б) Кредитна лінія на поповнення оборотних коштів – позичальник отримує право на отримання та використання кредитних коштів протягом певного періоду в межах ліміту;

в) Кредитне фінансування витрат на придбання устаткування та обладнання;

г) Фінансування відкриття бізнесу (старт-ап);

д) Факторинг - викуп дебіторської заборгованості позичальника банком;

е) Кредитно-гарантійні послуги (авалювання векселів, андеррайтинг).

Авалювання векселів – гарантування банком оплати векселів.

Андеррайтинг – банківська гарантів виплати коштів позичальнику у випадку його збитків.

Ж) Пов’язані продукти (акредитиви, револьверне кредитування, сезонний кредит).

Акредитив – «документ, що засвідчує права особи, на ім'я якої його видано, отримати в кредитній установі зазначену в акредитиві суму. Оплата акредитива здійснюється кредитною установою в місці пред'явлення його за рахунок грошової суми, яку внесено до ощадної каси або знято з рахунку його власника, або згідно з договором між банками» [1].

Револьверний кредит - це автоматично поновлюваний кредит, який часто використовується у світовій практиці на кредитних ринках. Револьверний банківський кредит надається без додаткових умов та переговорів між банком та позичальником, якщо сума такого кредиту не перевищує заздалегідь встановленого ліміту та термінів його погашення.

Сезонний кредит – позика банку у певний період, в який виникає додаткова потреба позичальника у додаткових коштах.

Отже, банківський кредит для малого та середнього бізнесу класифікують за наступними ознаками:

- за цільовою спрямованістю;
- за термінами кредиту;
- за видом процентної ставки – постійна або плаваюча;
- за валютою кредиту – в національні або іноземній валюті;
- за видами обслуговування;
- за забезпеченням.

1.3. Банківське кредитування як джерело формування фінансових ресурсів малого та середнього бізнесу: іноземний досвід та вітчизняна практика

Розглянемо іноземний досвід банківського кредитування малого та середнього бізнесу на прикладі таких країн як США, Німеччина, Польща, та роль банків у фінансуванні бізнесу.

У США банки активно кредитують малий та середній бізнес через стандартні продукти (строкові кредити, ліміт овердрафту, комерційні іпотеки тощо). Державна участь проявляється через програму SBA (Small Business Administration), що гарантує кредити малому бізнесу. SBA не дає прямих кредитів, але кредитні гарантії зменшують ризики банків і полегшують бізнесу доступ до позик (наприклад, SBA гарантує до 75–85 % суми кредиту). Типові строки кредитів – до 10 років для оборотних потреб і до 25 років для нерухомості, ставки прив'язані до prime rate плюс маржа (наприклад, Prime+3%) [18].

Комерційні банки США пропонують для малого та середнього бізнесу стандартні продукти – термінові кредити, кредитні лінії (overdraft), комерційні іпотеки (на нерухомість під бізнес), факторинг та лізинг. Для малих підприємств широко використовуються гарантійні програми SBA. Зокрема, програма 7(a) надає позики до 5 млн. дол. на різні цілі (рефінансування, капітальні витрати, оборотний капітал), а програма 504 – довгострокові кредити для великих капіталовкладень через сертифіковані CDC-компанії. Програма Microloan пропонує мікропозики до 50 тис. дол. для стартапів та малих фірм. Загалом SBA-позики мають конкурентні умови: низькі початкові внески, іноді відсутність застави для частини кредиту, строки до 10–25 років залежно від мети.

У Німеччині банківські кредити (від оборотних до довгострокових інвестиційних) є основним джерелом фінансування підприємницьких фірм (в інших європейських країнах для малого та середнього бізнесу широко

розповсюджені також випуск спеціальних облігацій чи приватні фонди, але в Німеччині домінує традиційне банківське кредитування).

У Німеччині окрім традиційних комерційних кредитів, банки широко використовують промоційні кредити від державних програм: наприклад, кредити для інновацій та енергоефективності, програми «Umwelt» тощо. Ці кредити мають нижчі ставки та довші терміни (іноді до 20–30 років) завдяки субсидіям з Фонду європейського відновлення. Для нових підприємств існують спеціальні стимули (наприклад, кредит на придбання обладнання та обігових коштів до 500 тис. євро), де частку ризику несе держава, до 35 % проекту фінансується під 0 % річних, без застави для позичальника. Також поширені лізинг і факторинг через банки та лізингові компанії як альтернативні інструменти фінансування.

Німецька держава через Федеральний банк розвитку та гарантійні банки активно підтримує малі підприємства. Федеральний банк розвитку надає промоційні кредити з малим відсотком (з підвищеним бюджетним фінансуванням з Фонду ERP), що спільно реалізуються через комерційні банки. Нова програма «ERP-позика для стартапів» передбачає співфінансування: звичайні банки видають кредити, але 100% ризику несе Федеральний банк розвитку, а уряд гарантує 80 % за цією гарантією. Фактично для банку кредит забезпечений на 100 % рівні державними ресурсами, а підприємці отримують низькі відсотки. Окрім цього, у Німеччині існують гарантії від земельних державних банків (L-Bank, NBank тощо) і програми часткового фінансування капіталовкладень (субсидовані відсотки чи безвідсоткові частини) [41].

Стандартні вимоги до німецького бізнесу для одержання позики – це: надійна фінансова історія, власний внесок біля 20 – 30 % від суми позики у інвестиційні проекти та забезпечення заставою. Середня ринкова ставка для довгострокових інвестиційних кредитів коливається близько 1–2 % річних. Максимальні терміни кредитів для німецького бізнесу становлять близько 10

– 15 років для інвестиційних потреб (за потреби із пільговим періодом на початку).

У Польщі стандартні банківські кредити (інвестиційні та оборотні) залишаються основними видами позик. Також, активно використовують торговий кредит («мерчант-кредит» – відтермінування оплати постачальникам), лізинг (переважно для обладнання та транспорту) і факторинг. Значну роль відіграють державні та європейські програми, що модернізують умови позик. Наприклад, кредит по державних лініях може фінансувати до 60–80 % вартості проекту з покращеними умовами (за нижчими ставками, пільговим терміном). Крім того, зросла роль інших фінансових інструментів: за даними центробанку Польщі, лізингові компанії профінансували нові активи малого і середнього бізнесу на 100 млрд. злотих у 2023 році, а факторинг у структурах банківських груп зріс на двозначні відсотки.

Для малого і середнього бізнесу Польщі за звичайних умов «de minimis» гарантія Банку розвитку Польщі покриває до 60 % суми банківського кредиту (максимум 5 млн. злотих), що суттєво знижує необхідність застави. У період COVID-19 ці правила змінили: покриття гарантії довели до 80 % безплатно, а строки гарантій продовжили до 6–10 років. Банку розвитку Польщі та Європейський інвестиційний фонд (EIF) розгорнули спільні програми (COSME, ЕІП) для фінансування малого і середнього підприємництва із підтримкою від держави та Єврокомісії. Поряд з цим у Польщі використовуються грантові і пільгові кредити ЄС (Horizon, Recovery Fund тощо) для підтримки інноваційних проєктів та модернізації бізнесу [42].

Процентні ставки для польського бізнесу плаваючі, прив’язані до польського міжбанку WIBOR плюс маржа , загалом на рівні 4 – 8 % річних, залежно від ризику. Це, зазвичай, вище, ніж у західних країнах. Кредити інвестиційного характеру видають на термін до 10 – 15 років із можливістю дострокового погашення. Для програм з участю фондів ЄС можуть бути нижчі ставки та спеціальні умови (підтримка енергоефективності, інновацій тощо).

В Україні банківське кредитування відіграє важливу роль у підтримці та розвитку підприємництва. Воно забезпечує малий та середній бізнес фінансовими ресурсами, необхідними для започаткування, розширення та модернізації бізнесу.

Основними видами позик для підприємців наразі є:

- кредити на старт бізнесу: ці кредити допомагають підприємцям розпочати свою діяльність, покриваючи витрати на реєстрацію, оренду приміщення, закупівлю обладнання тощо;
- інвестиційні кредити: призначені для фінансування довгострокових проектів, таких як придбання нерухомості, будівництво, модернізація виробництва;
- оборотні кредити: використовуються для поповнення обігових коштів, наприклад, для закупівлі сировини, матеріалів, оплати праці;
- кредитні лінії: надають можливість підприємцю отримувати кошти в межах встановленого ліміту протягом певного періоду часу;
- іпотечні кредити: використовуються для придбання комерційної нерухомості.

Для одержання кредиту для бізнесу в Україні потрібно виконати такі умови:

А) Мати розроблений бізнес-план, який включає детальний опис проекту, його фінансові показники, аналіз ринку.

Б) Подати фінансову звітність або документи, що підтверджують фінансовий стан підприємства (для бізнесу).

В) Мати забезпечення під позику - заставу майна або гарантію.

Г) Мати хорошу банківську репутацію або кредитну історію.

Процес отримання кредиту передбачає:

1. Подання заявки до банку.
2. Розгляд банком заявки позичальника та аналіз його документів.
3. Прийняття рішення про надання кредиту.
4. Підписання кредитного договору між банком і бізнесом.

5. Видача кредитних коштів.

Наразі основними проблемами банківського кредитування підприємництва в Україні є:

- високі процентні ставки, які збільшують вартість кредиту та зменшують прибутковість бізнесу;

- доволі суворі умови кредитування, які обмежують можливості для малого та середнього бізнесу отримати кредит;

- недостатня розвиненість інфраструктури підтримки підприємництва, обмежені можливості для отримання консультацій, навчання, допомоги у підготовці бізнес-планів;

- воєнний стан та економічна нестабільність, що значно ускладнюють доступ до кредитів та збільшують ризики для банків і підприємців.

Основними державними програмами підтримки кредитування для підприємництва є наступні:

1) програма "Доступні кредити для бізнесу 5-7-9 %". Ця програма сприяє здешевленню кредитів для малого та середнього бізнесу за рахунок державного фінансування частини процентної ставки.

2) гарантії Фонду розвитку підприємництва, які надаються малому та середньому бізнесу, який не має достатньої застави для банку під кредит. Ці гарантії суттєво зменшують ризики банків при кредитуванні підприємців.

Основними тенденціями розвитку на вітчизняному ринку банківського кредитування підприємництва є:

- розвиток онлайн – кредитування, що спрощує та прискорює процес отримання кредиту;

- впровадження новітніх фінансових інструментів - лізингу, факторингу, краудфандингу.

- підтримка соціального підприємництва - розробка спеціальних кредитних програм для соціальних підприємств.

Банківське кредитування є важливим інструментом для розвитку підприємництва в Україні. Попри існуючі проблеми, держава та банки

працюють над їх вирішенням та створенням сприятливих умов для фінансування бізнесу.

Отже, основними представниками підприємництва у світовій практиці є малі та середні підприємства, або малий та середній бізнес.

Основними формами кредиту для бізнесу є товарна та грошова.

Іноземний досвід доводить, що банківське кредитування малого та середнього бізнесу є важливим фактором розвитку підприємництва. У США банки активно кредитують малий та середній бізнес через стандартні продукти (строкові кредити, ліміт овердрафту, комерційні іпотеки тощо). Державна участь проявляється через програму SBA (Small Business Administration), що гарантує кредити малому бізнесу. SBA не дає прямих кредитів, але кредитні гарантії зменшують ризики банків і полегшують бізнесу доступ до позик (наприклад, SBA гарантує до 75–85 % суми кредиту). Комерційні банки США пропонують для малого та середнього бізнесу стандартні продукти – термінові кредити, кредитні лінії (overdraft), комерційні іпотеки (на нерухомість під бізнес), факторинг та лізинг.

У Німеччині банківські кредити (від оборотних до довгострокових інвестиційних) є основним джерелом фінансування підприємницьких фірм (в інших європейських країнах для малого та середнього бізнесу широко розповсюджені також випуск спеціальних облігацій чи приватні фонди, але в Німеччині домінує традиційне банківське кредитування). У Німеччині окрім традиційних комерційних кредитів, банки широко використовують промоційні кредити від державних програм: наприклад, кредити для інновацій та енергоефективності.

У Польщі стандартні банківські кредити (інвестиційні та оборотні) залишаються основними видами позик. Також, активно використовують торговий кредит («мерчант-кредит» – відтермінування оплати постачальникам), лізинг (переважно для обладнання та транспорту) і факторинг. Значну роль відіграють державні та європейські програми, що модернізують умови позик. Наприклад, кредит по державних лініях може

фінансувати до 60–80 % вартості проекту з покращеними умовами (за нижчими ставками, пільговим терміном).

В Україні банківське кредитування відіграє важливу роль у підтримці та розвитку підприємництва в Україні. Воно забезпечує малий та середній бізнес фінансовими ресурсами, необхідними для започаткування, розширення та модернізації бізнесу. Банківське кредитування є важливим інструментом для розвитку підприємництва в Україні. Попри існуючі проблеми, держава та банки працюють над їх вирішенням та створенням сприятливих умов для фінансування бізнесу.

2 РОЗДІЛ
ПРАГМАТИКА БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

2.1. Роль малого та середнього бізнесу в економіці сучасної України

Малий те середній бізнес – це невід'ємний та органічний структурний елемент ринкової економіки в державі. Історично і логічно цей сектор економічної діяльності відігравав та відіграє основну роль в економіці та закладав необхідні передумови для утворення ринкового господарства. Він являв та являє первинну форму ринкового господарювання у державі, у вигляді малотоварного виробництва.

Малий та середній бізнес - це самостійна ініціативна , систематична, ініціативна господарська діяльність для суб'єктів - малих та середніх підприємств, бізнесів та підприємців - фізичних та юридичних осіб, яка відбувається на комерційних засадах, на власний ризик та з основною комерційною метою - одержанням прибутку.

По суті, до неї належить різна діяльність зазначених суб'єктів господарювання у сфері виробництва, або, торгівлі, фінансів, страхування тощо, і яка спрямована на реалізацію власної економічної зацікавленості.

У сучасній ринковій економіці співіснують та органічно взаємодоповнюють один одного малі, середні і великі підприємства. Проте, на відміну від інших видів, мале підприємництво являє найбільш чисельну групу і за кількістю підприємств, і за кількістю зайнятих у них осіб. Відмінності між основними трьома видами підприємництва зумовлені як суспільним поділом праці, так і характером їх спеціалізації, формами власності, галузевою специфікою економіки, тощо.

Значення та місце малого та середнього бізнесу для національної економіки нашої держави виявляється у таких функціях (рис. 2.1).

1) малий те середній бізнес відіграє визначну роль в утворенні конкурентного середовища. Як відомо, конкуренція є основою ринкової економіки, вона позитивно впливає на якість продукції та надання послуг, створює умови для оптимізації руху капіталу та ресурсів. За своєю специфікою, малий бізнес важко піддається монополізації, а з іншого, успішно може конкурувати із великими корпораціями, не даючи їм монополізувати ринок;

2) малий та середній бізнес найбільш оперативно реагує на зміну ринкової кон'юнктури, він найбільш чутливий до відповідних змін потреб споживачів

3) малий та середній бізнес є провідником науково-технічного прогресу у суспільстві, оскільки постійно потребує оновлення свого науково-технологічного потенціалу. Значну активність в області введення інновацій проявляють венчурні фірми, які достатньо успішно конкурують із великими підприємствами, тим самим прискорюючи темпи впровадження науково-технічних нововведень. Наприклад, у США на малий та середній бізнес припадає біля 60 % наукових розробок

4) малий та середній бізнес відіграє визначальну роль на ринку праці, утворюючі нові робочі місця та забезпечуючи роботою більшість населення багатьох країн. У розвинених країнах у малому підприємництві зайнято більше половини населення та припадає до 80 % створених робочих місць

5) малий та середній бізнес є основою утворення середнього класу у суспільстві, отже воно пом'якшує соціальну напругу у суспільстві та демократизує соціальні відносини

Рис. 2.1. Функції та роль малого та середнього бізнесу

Джерело: [28]

Розглянемо та зробимо аналіз кількості та частки підприємств в Україні за 2022-2024 роки, щоб визначити, яку частку займають підприємства малого та середнього бізнесу в економіці (табл.. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількість та частка підприємств в Україні за 2022-2024 роки

Роки	2021		2022		2023	
Показники	Кіль-кість	Частка, %	Кіль-кість	Частка, %	Кіль-кість	Частка, %
Великі підприємства	610	0,03	494	0,03	512	0,03
Середні підприємства, у тому числі:	17811	0,91	15037	0,87	14296	0,75
- підприємства	17502	4,7	14783	5,6	14070	4,6
- ФОП	309	0,02	254	0,02	226	0,01
Малі підприємства, у тому числі:	1937827	99,1	1716977	99,1	1898385	99,2
- підприємства	352722	95,1	246647	94,2	293270	95,3
- ФОП	1585105	99,98	1470330	99,98	1605115	99,98
З них мікропідприємства, у тому числі:	1880858	96,1	1671558	96,5	1853874	96,9
- підприємства	304650	82,2	206213	78,7	254982	82,8
- ФОП	1576208	99,4	1465345	99,6	1598892	99,6
Усього, у тому числі	1956248	100	1732508	100	1913193	100
- підприємства	370834	19,0	261924	15,1	307852	16,1
- ФОП	1585414	81,0	1470584	84,9	1605341	83,9

Джерело: [10]

Як видно із аналізу таблиці 2.1, в Україні малі підприємства склали переважну більшість серед усіх комерційних підприємств. Ми бачимо, що частка малих підприємств складає більше ніж 99 % від усіх підприємств – 99,1 % у 2021-2022 роках та 99,2 % у 2023 році. Частка малих підприємств , а саме – юридичних осіб, у загальній кількості підприємств – юридичних осіб, в

Україні складає більше ніж 95 % - 95,1 % у 2021 році, 94,2 % у 2022 році та 95,3 % у 2023 році. А частка малих підприємств, утворених в Україні у формі фізичної особи-підприємця - ФОП, складає 99,98 відсотка від усіх подібних підприємств в Україні протягом останніх років.

Частка середніх підприємств в Україні складає 0,75 % , серед підприємств ця частка дорівнює 4,6 %, серед ФОП - ів – 0,01 %.

Кількість малих підприємств в Україні до 2021 року щорічно зростала, про що свідчать дані рис. 2.2. Проте у 2022 році їх кількість суттєво зменшилась, що було пов’язано із військовим вторгненням рф та втратою українських територій та закриттям бізнесів на прифронтових ділянках та їх подальшою релокацією.

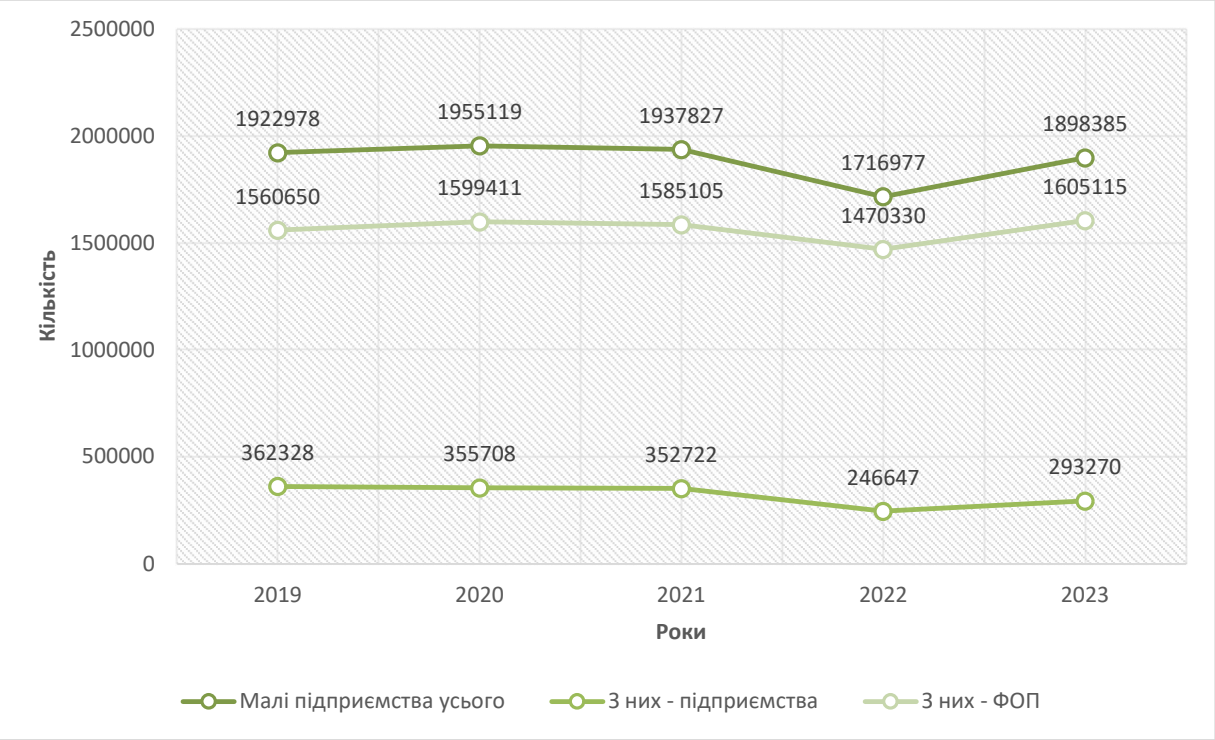

Рис. 2.2. Кількість малих підприємств в Україні за 2019-2023 роки

Джерело: [10]

Як видно із рис. 2.2, кількість малих підприємств з 2019 по 2021 рр. збільшилась з 1922978 до 1937827, або на 14849, що було позитивним для економіки нашої країни. Проте у 2022 році їх кількість зменшилась на 220850 суб’єктів, що було пов’язано із військовим вторгненням рф, бойовими діями

та окупацією 20 % території нашої країни. У 2023 році кількість малих бізнесів збільшилась на 181408, що стало позитивним трендом.

Станом на 2023 рік на малих та середніх підприємствах нашої держави було зайнято 6097,7 тис. осіб, що було на 1189,7 тис. осіб менше, ніж до початку війни у 2021 році (рис. 2.3). Це – найбільша група зайнятих або працюючих осіб серед усіх підприємств в України у 2023 році , оскільки на усіх великих підприємствах працювало лише 1324,1 тис. осіб, а на малих та середніх – 6097,7 тис. осіб. Розподіл усіх підприємств в Україні за кількістю працюючих наведено на рис. 2.2. Як видно із цієї діаграми, на підприємствах малого та середнього бізнесу зайнято 82 % від усіх працюючих громадян України.

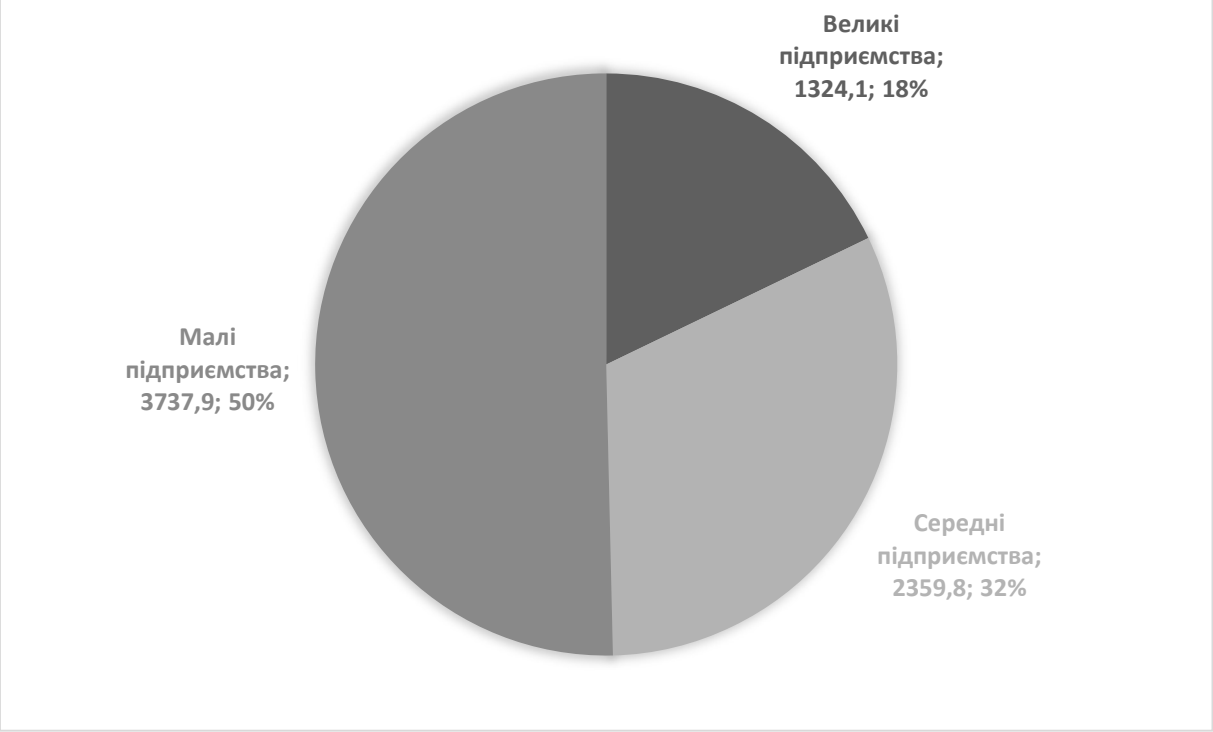

Рис 2.3. Розподіл підприємств України

за кількістю зайнятих осіб у 2023 році, тис. осіб

Джерело: [10]

Ще одним показником, який характеризує роль малого та середнього бізнесу у економіці України, є частка реалізованої ними продукції у загальній

кількості реалізованої продукції підприємствами України. Ці дані за 2023 рік можна побачити на рис. 2.4.

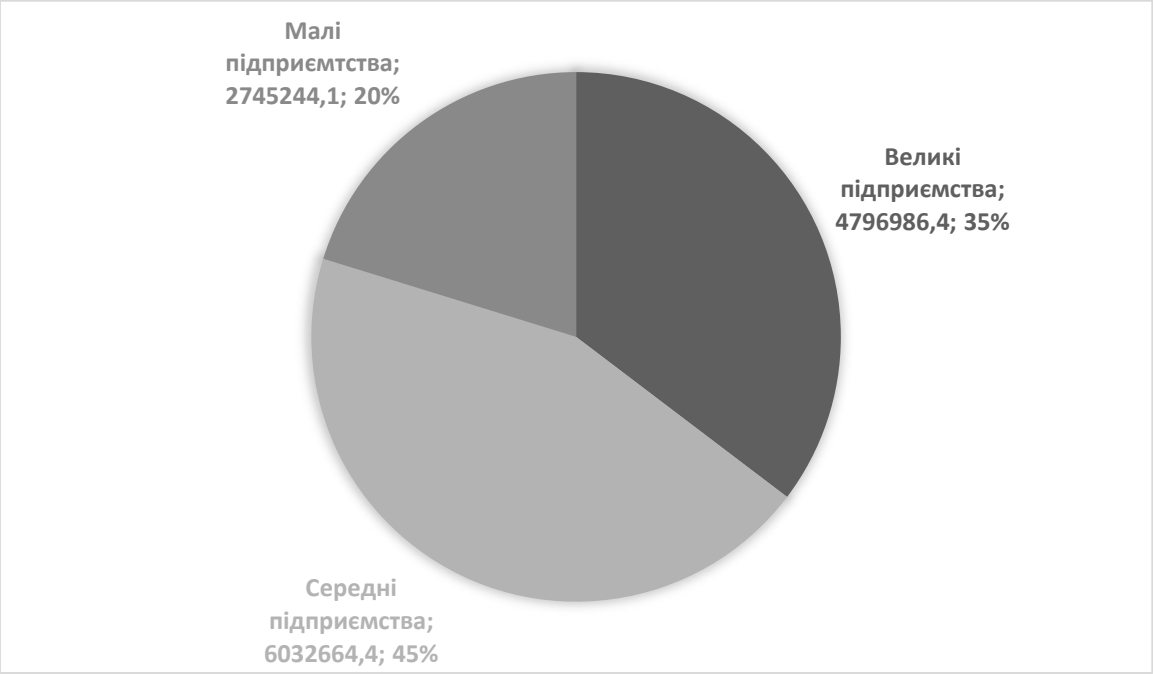

Рис. 2.4. Розподіл підприємств України

за сумою реалізованої продукції у 2023 році, млн. грн.

Джерело: [10]

Як видно із рис. 2.4., малі та середні підприємства реалізують 65 % від усієї продукції, що реалізується підприємствами України.

Отож, значення малого та середнього бізнесу для економіки України дуже велике, оскільки:

- кількість малих та середніх бізнесів складає понад 99 % від усієї кількості підприємств України;

- у малому та середньому бізнесі працюють 6097,7 тис. осіб, або 82 % від усіх працюючих робітників України;

- малі та середні бізнеси реалізують понад 65 % від усього обсягу продукції, яка реалізується усіма підприємствами України.

2.2. Аналітика процесів банківського кредитування малого та середнього бізнесу за 2022 - 2024 рр.

Для розуміння сучасного стану кредитування середніх та малих підприємств комерційними банками України за 2022 – 2024 роки можна розглянути дані, що наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз динаміки кредитування середніх та малих підприємств комерційними банками України за період 2022 – 2024 років

(млн. грн.)

Показники	Роки			Відхилення	
	2022	2023	2024	2023 / 2022	2024 / 2023
Суб'єкти середнього підприємництва, в т.ч.:	208 200	244 358	270500	36 158	26142
у національній валюті	143 244	159 553	186705	16 309	27152
у іноземній валюті	64 956	84 804	83795	19 848	-1009
Суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва), в т.ч.:	81 767	76 575	79738	-5 192	3163
у національній валюті	59 007	58 935	63041	-72	4106
у іноземній валюті	22 760	17 639	16697	-5 120	-942
Суб'єкти мікропідприємництва з річним доходом від 500 тис. євро до 2 млн. євро	55 601	50 657	44938	-4 945	-5718
у національній валюті	50 151	44 693	39396	-5 458	-5296
у іноземній валюті	5 451	5 964	5542	513	-422
Суб'єкти мікропідприємництва з річним доходом від 50 тис. євро до 500 тис. євро	34 078	32 340	26066	-1 738	-6274
у національній валюті	31 112	30 477	23791	-635	-6686
у іноземній валюті	2 966	1 863	2275	-1 103	412
Суб'єкти мікропідприємництва з річним доходом до 50 тис. євро	66 201	68 614	71225	2 412	2611
у національній валюті	64 271	65 882	70144	1 610	4263
у іноземній валюті	1 930	2 732	1081	802	-1651
Всього	445 848	472 544	492468	26 696	19924

Джерело: [23]

Як свідчать аналіз, представлений у таблиці 2.2, в цілому динамка за кредитами, наданими за 3 роки війни малому та середньому бізнесу комерційними банками, була позитивною. У 2023 році сума кредитів зросла на 26,7 млрд. грн. до 2022 року, а у 2024 році такий ріст до 2023 року склав 19,9 млрд. грн..

Аналіз у таблиці 2.2, показав, частину показників, які аналізуються , мають тенденцію до зростання, а інша частина – до зменшення. Такі справи свідчать про відсутність сталого динамічного розвитку кредитування малого та середнього підприємництва в Україні протягом досліджуваного періоду, що стало наслідком поширення кризових явищ в економіці України через ведення активних бойових дій та регулярні ракетні обстріли інфраструктури та цивільних об'єктів армією російської федерації.

Згідно статистичних даних Національного банку України, за якими яких складено таблицю 2.2, можна дійти до висновку, що найбільша частина кредитів, наданих комерційними банками, було саме суб'єктам середнього підприємництва – 54,9 % від загальної суми позик. В 2023 сума таких кредитів зросли на 36158 млн. грн., а у 2024 році ріст склав 26142 млн. грн.. Проте, у 2024 році відбулось зменшення обсягу наданих кредитів у іноземній валюті на 1 млрд. грн.. до 2023 року.

Сума наданих кредитів суб'єктам малого підприємництва зменшилась у 2023 році на 5,2 млрд. грн.., проте у 2024 році зросла на 3,2 млрд. грн.. до суми попереднього року. На зменшення кредитів у 2023 році вплинуло різке зменшення кредитів в іноземній валюті на 5,2 млрд. грн.., при цьому в 2024 році у національній валюті кредитів надано на 4,1 млрд. грн.. більше, ніж в попередньому році.

Щодо кредитування суб'єктів мікропідприємництва, то статистика по них представлена у розрізі розмірів річного доходу. Спочатку розглянемо кредитування підприємств з розміром річного доходу від 500 тис. євро до 2 млн. євро, які в 2023 році зменшилися на 4,9 млрд. грн., а у 2024 році відбулося

подальше зменшення суми кредитів такому бізнесу ще на 5,7 млрд. грн.

Така ж спадаюча тенденція кредитування спостерігалась у кредитуванні суб'єктів мікропідприємництва, з розміром річного доходу від 50 до 500 тисяч євро. У 2023 році було зменшення кредитів для таких підприємців на 0,6 млрд. грн.. до показника 2022 року, а у 2024 році було ще більше суттєве зменшення в розмірі 6,7 млрд. грн.., такі показники викликані тим, що зменшились наданих кредитів як в національній, так і в іноземній валютах протягом досліджуваного терміну.

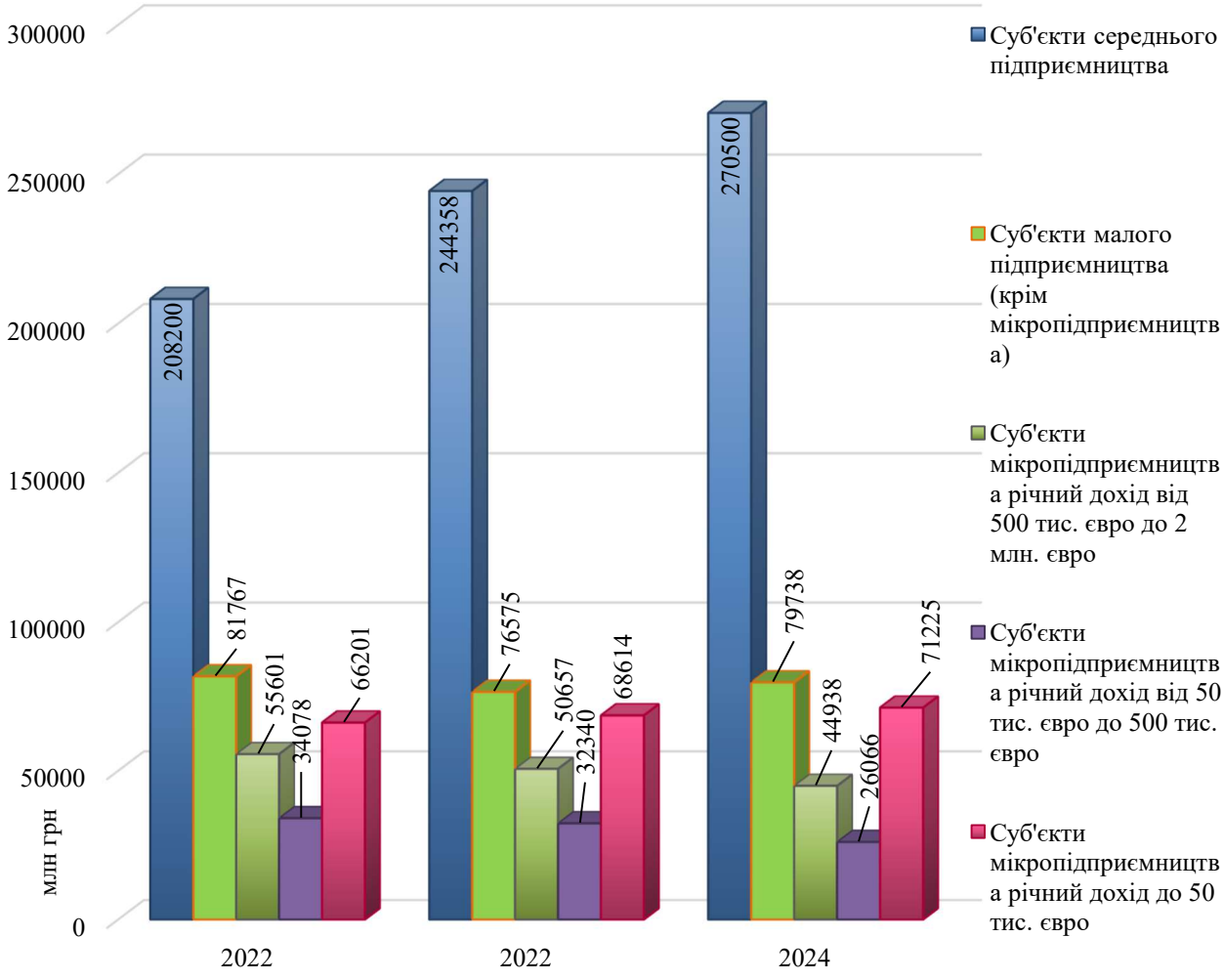

Рис. 2.5. Динаміка банківських кредитів середнім, малим та мікро підприємствам України за період 2022 – 2024 років

Джерело: [23]

Щодо кредитування мікропідприємств з річним доходом у розмірі до 50

тис. євро, то тут відбулося збільшення обсягу наданих кредитів в 2023 році на 2,4 млрд. грн.., як в національній на 1,6 млрд. грн., так і в іноземній валюті на 0,8 млрд. грн. В 2024 по цих кредитах спостерігалось аналогічно зростання в національній валюті на 4,3 млрд. грн.., а в іноземній було зменшення на 1,7 млрд. грн.

Для наочного спостереження за тенденціями кредитування комерційними банками середніх та малих підприємств України, необхідно розглянути дану динаміку, що зображена на рисунку 2.5.

Аналіз малюнку доводить, що протягом 2022 – 2024 років зросло кредитування середніх підприємств на 62,3 млрд. грн.. та мікропідприємств з річним доходом до 50 тис. євро на 5 млрд. грн. А кредитування мікропідприємств з річним доходом більше 50 тис. євро зменшилось сукупно за 3 роки на 19,7 млрд. грн. Суми банківського кредитування малих підприємств зменшились на 5,2 млрд. грн.. у 2023 році та зросли на 3,2 млрд. грн.. у 2024 році.

Розглядаючи динаміку кредитування суб'єктів мікропідприємництва, слід відзначити, що перевага надається нефінансовим корпораціям, річний дохід яких складає до 50 тис. євро. та фізичним особам-підприємцям відповідно. Загалом, кредитування середніх, малих та мікро підприємств в 2023 році зросло на 26,7 млрд. грн.. в порівнянні з попереднім 2022 роком, а в 2024 році зростання продовжилось і становило 19,9 млрд. грн.

Питома вага банківських кредитів МСБ в Україні у 2024 році склала:

- для середнього бізнесу - 54,9 %;
- для малого бізнесу - 16,2 %;
- для мікробізнесу – 28,9 %.

2.3. Програми державної підтримки банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни

Прийняття у 2012 році закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», стало важливим кроком у сфері стимулювання малого підприємництва та середнього підприємництва. Закон визначив правові-економічні основи державної політики у цій сфері. Одним із дієвих інструментів державної підтримки для малого та середнього бізнесу в Україні є державні програми кредитування підприємництва.

Рис. 3.1. Основні напрями державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні

Джерело: [31]

Основні напрями державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні можна побачити на рис. 3.1.

Пільгове кредитування, а також забезпечення компенсації відсотків за кредит є сучасним важливим напрямом, при якому уряд виступає посередником між банком та бізнесом, чим забезпечує здешевлення позики для бізнесу. За недостатності матеріальної застави для отримання позик у банках, держава може виступити гарантом / сприяти утворенню спеціальних гарантійних фондів для кредитування малого підприємництва.

Починаючи із 2020 року згідно постанови Кабміну від 24.01.2020 р. № 28 «Про надання фінансової державної підтримки» в Україні було запроваджено програму фінансової підтримки державою малого та середнього підприємництва - "Доступні кредити 5-7-9%". Ця програма від уряду була запроваджена із метою «спрощення доступу та малого та мікро- бізнесу до банківського кредитування. Основним завданням даної програми було посилення конкурентоспроможності вітчизняного та малого та мікро бізнесу, сприяння створенню ним нових робочих місць та поверненню трудових мігрантів». За планом, ця програма повинна сприяти утворенню 90 тисяч нових робочих місць [12].

Надання державної фінансової підтримки суб'єктам малого та середнього бізнесу здійснюється державним «Фондом розвитку підприємництва», що утворюється у складі державного бюджету України. Державна підтримка надається через ті банки, які підписали із Фондом договір про співробітництво. На сьогодні таких банків є 46: Приватбанк, Ощадбанк, Укргазбанк, Банк ПУМБ, Райффайзен Банк Аваль, Банк Львів, Банк - Альянс, ТАС-Комбанк, Кредо-Банк, Кредіт Агріколь, ОТП - Банк, Акорд-банк, Банк «Південний», та іншими.

За початковими умовами програми «ФОП або юридична особа, що є учасником програми «Доступні кредити 5-7-9%», може отримати позику до 50 млн. грн.. на термін до 3-5 років залежно від цілей фінансування. Ставки 7 і 9% можна зменшити, якщо створити нові робочі місця. За кожного

працевлаштованого працівника бізнес отримує знижку 0,5% річних (кінцева ставка не може бути нижчою за 5% річних)» [33]. Під час війни умови змінили – зменшили ставку до 0 % та збільшили ліміт позик до 150 млн. грн.

Підтримка за державною програмою доступних кредитів 5-7-9% надається у межах затверджених для Фонду розвитку підприємництва коштів, передбачених у державному бюджеті. Основні методи надання - шляхом:

1. Часткового компенсування із Фонду розвитку підприємництва відсотків за позиками, які надаються суб'єктам малого та середнього бізнесу;

2. Надання із «Фонду розвитку підприємництва» гарантій банкам-партнерам з метою забезпечення виконання зобов'язань за позиками, наданими малому бізнесу.

«Державна програма «Доступні кредити 5-7-9 %» протягом повномасштабної війни у 2022-2024 рр. набула безпрецедентно високої ролі для боргового фінансування підприємств на тлі уповільнення банківського кредитування на ринкових умовах. Так, станом на грудень 2024 р. близько 40% чистого гривневого кредитного портфеля банків України становили кредити за пільговими ставками в рамках Програми, а за словами голови Фонду розвитку підприємництва, 90% нових кредитів для бізнесу за час повномасштабної війни були видані саме в межах Програми» [9].

З початку війни наш уряд зменшив кількість вимог за програмою 5-7-9 %. Ця програма "Доступні кредити 5-7-9 %" дозволяє залучити підприємцям позики розміром до 150 млн. грн. від 1 % на період воєнного часу плюс ще додатково 1 місяць із гарантією від уряду на рівні 80 %. Підприємець за цією програмою може отримати навіть безвідсотковий кредит до 60 млн. грн. на строк до 5 років.

Станом на зараз найбільше кредитів за програмою 5-7-9 % отримали представники малого бізнесу: сільського господарства - 46 %, торгівлі і виробництва – 23 % та промислової переробки - 21 %. За регіональною ознакою - лідерами є Львівська, Харківська, та Київська області [12].

Користуючись дослідженою статистичною інформацією можна побачити, що найбільшим кредитним портфелем за Програмою доступних кредитів 5-7-9 % володіє один з найбільших державних банків – «ПриватБанк». Також, потрібно відзначити той факт, що більше 76 % загального кредитного портфеля за програмою державних доступних кредитів 5 – 7 - 9 % належить банкам з державною формою власності («ПриватБанк», «Ощадбанк», «Укргазбанк», «Укрексімбанк»). Отож, можна спостерігати доволі значний рівень концентрованості доступних кредитів 5-7-9 % у кредитному портфелі банків із державною формою власності.

Зараз на пероді воєнного стану програма "Доступні кредити 5-7-9 %" дозволяє залучити підприємцям позики розміром до 150 млн. грн. від 1 % річних (АТ «Ощадбанк»). Підприємець за цією програмою може отримати навіть безвідсотковий кредит до 60 млн. грн. строком до 5 років.

Аналіз кредитного портфеля за Програмою доступних кредитів «5-7-9%» в розрізі видів їх економічної діяльності (таблиця 2.2) свідчить, що найбільші суми кредитування отримали наступні галузі народного господарства України:

- сільське господарство;
- оптова і роздрібна торгівля;
- промисловість;
- транспорт.

Необхідно відзначити значну концентрацію сум кредитування у сільському господарстві (біля 50 %), це визначає потребу у розширенні кредитування інших галузей нашої економіки (рис. 2.3). Видно, що найбільший обсяг кредитування за Програмою доступних кредитів 5-7-9 отримали галузі, - сільське господарство та торгівля, які разом займають 79% ринку доступних кредитів. Тому, потрібно збільшувати кредитування за такими доступними кредитами і за іншими напрямами економічної діяльності держави – промисловістю, послугами, фінансовою, страховою діяльністю.

Таблиця 2.2

Структура кредитного портфелю банків України за Програмою доступних кредитів 5-7-9 % у розрізі видів економічної діяльності станом на травень 2025 року

Галузь	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %
1	2	3
Сільське господарство	182618	46
Торгівля	90027	23,0
Промисловість	84320	21
Послуги	29292	7
Будівництво	8322	2
Інші галузі	4845	1
Фінансова та страхова діяльність	95	0
Усього	399519	100,0

Джерело: [9]

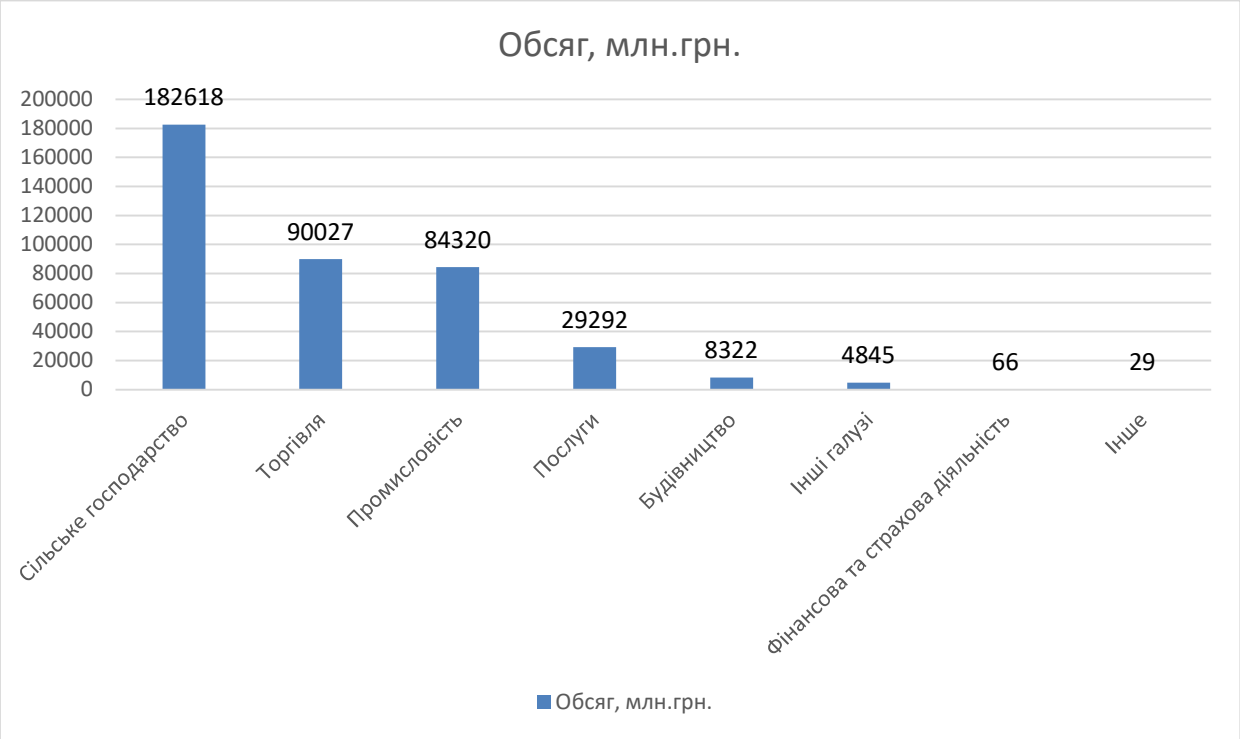

Рис. 2.3. Обсяг кредитного портфелю за Програмою доступних кредитів 5-7-9 % у розрізі видів економічної діяльності, млн.грн.

Джерело: [9]

Існують інші програми державної підтримки кредитування, розглянемо на прикладі АТ Ощадбанк (табл.. 2.4.).

Таблиця 2.4

Види пільгових кредитів для малого та середнього бізнесу у АТ «Ощадбанк» у 2025 році

Види кредитів	Річна ставка, %	Термін	сума	Банківська комісія, %	Цілі	Забезпечення
1	2	3	4	5	6	7
5-7-9 %	Від 1 %	До 10 років	До 150 млн. грн..	1,5	Оборотний капітал, інвестиції	До 50 % гарантія держави
Кредити на відбудову, переробку	Від 1 %	До 10 років	До 150 млн. грн..	1,5	Оборотний капітал, інвестиції	До 80 % гарантія держави
Пролонгація кредитів	7 %	До 1 року	До 60 млн. грн..		Оборотний капітал	До 50 % гарантія держави
Кредити для ФОП	15 %	До 1 року	Від 100 до 1 тис. грн..	1,5	Оборотний капітал	Порука

Джерело: [22]

Крім основної державної програми підтримки банківського кредитування 5-7-9 існують і такі програми кредитування:

1) кредити на відбудову та переробку – надаються за ставкою від 1 %, на суму до 150 млн. грн., забезпечені на 80 % державною гарантією.

2) пролонгація кредитів - надаються за ставкою від 7 %, на суму до 60 млн. грн., забезпечені на 50 % державною гарантією.

3) кредити для ФОП - надаються за ставкою 15 %, на суму до 1 тис. грн., забезпечені порукою іншого поручителя [22].

Отже, малий та середній бізнес - це є самостійна ініціативна , систематична, ініціативна господарську діяльність для суб'єктів - малих та середніх підприємств, бізнесів та підприємців - фізичних та юридичних осіб, яка відбувається на комерційних засадах, на власний ризик та з основною

комерційною метою - одержанням прибутку. значення малого та середнього бізнесу для економіки України дуже велике, оскільки:

- кількість малих та середніх бізнесів складає понад 99 % від усієї кількості підприємств України;

- у малому та середньому бізнесі працюють 6097,7 тис. осіб, або 82 % від усіх працюючих робітників України;

- малі та середні бізнеси реалізують понад 65 % від усього обсягу продукції, яка реалізується усіма підприємствами України.

Як свідчать аналіз, динамка за кредитами, наданими за 3 роки війни малому та середньому бізнесу комерційними банками, була позитивною. У 2023 році сума кредитів зросла на 26,7 млрд. грн. до 2022 року, а у 2024 році такий ріст до 2023 року склав 19,9 млрд. грн. Протягом 2022 – 2024 років зросло кредитування середніх підприємств на 62,3 млрд. грн.. та мікропідприємств з річним доходом до 50 тис. євро на 5 млрд. грн.. А кредитування мікропідприємств з річним доходом більше 50 тис. євро зменшилось сукупно за 3 роки на 19,7 млрд. грн.. Суми банківського кредитування малих підприємств зменшились на 5,2 млрд. грн.. у 2023 році та зросли на 3,2 млрд. грн.. у 2024 році.

Основною програмою фінансової підтримки державою малого та середнього підприємництва є “Доступні кредити 5-7-9%”, за якою бізнес може отримати у банках кредити за зниженою ставкою на пільгових умовах, які включають державну гарантію за позиками до 80 % суми кредиту. Підтримка за державною програмою доступних кредитів 5-7-9% надається в межах затверджених для Фонду розвитку підприємництва коштів, передбачених у державному бюджеті.

З самого початку війни наш уряд зменшив кількість вимог за програмою 5-7-9% та дозволив залучити підприємцям позики розміром до 150 млн. грн. від 1% на період воєнного часу із гарантією від уряду на рівні 80 %. Підприємець за цією програмою може отримати навіть безвідсотковий кредит до 60 млн. грн. на строк до 5 років. Станом на зараз найбільше кредитів за

програмою 5-7-9 % отримали представники малого бізнесу: сільського господарства - 46 %, торгівлі і виробництва – 23 % та промислової переробки - 21 %. За регіональною ознакою - лідерами є Львівська, Харківська, та Київська області.

Крім основної державної програми підтримки банківського кредитування 5-7-9 % в АТ «Ощадбанк» існують інші програми кредитування:

1) кредити на відбудову та переробку – надаються за ставкою від 1 %, на суму до 150 млн. грн., забезпечені на 80 % державною гарантією.

2) пролонгація кредитів - надаються за ставкою від 7 %, на суму до 60 млн. грн., забезпечені на 50 % державною гарантією.

3) кредити для ФОП - надаються за ставкою 15 %, на суму до 1 тис. грн., забезпечені порукою іншого поручителя.

3 РОЗДІЛ
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Проблематика залучення банківських кредитів малим та середнім бізнесом в сучасних економічних умовах

Як було сказано у попередньому розділі, основною програмою, яка допомагає кредитувати малий та середній бізнес в Україні, є державна пільгова програма «Доступні кредити 5-7-9 %». Бізнес може взяти позики за нею за зниженими відсотками та гарантією держави до 80 %. Проте, останнім часом спостерігалось хронічне недовиконання плану видатків Держбюджету на підтримку малих та середніх підприємств, що стримувало їх розвиток. Існує потреба заміни чинного основного вектору державної допомоги сільгоспвиробникам, та розширення програм стимулювання для інших галузей діяльності підприємництва, а також потрібне збільшення державної фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Недостатня підтримка з боку держави у кредитування бізнесу проявляється й і у тому, що з боку уряду існує заборгованість перед комерційними банками за компенсацію відсоткових ставок за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» . Станом на кінець 2024 року така заборгованість склала 10 млрд. гривень [27].

«Як йдеться у звіті НБУ про фінансову стабільність за грудень 2024 року, реформа програми "Доступні кредити 5-7-9%" повільна, вона все ще недостатньо сфокусована на клієнтах, які цього найбільше потребують.

"Це призвело до значного зростання боргу з компенсації відсотків банкам наприкінці року. Фінансування за програмою ускладниться також через вимоги до дотримання банками екологічних та соціальних стандартів,

що потребуватиме відповідної кваліфікації від банків та їхніх клієнтів", - йдеться у звіті.

Зазначається, що очікувано активність програми знизиться. Роль державної підтримки в кредитуванні бізнесу надалі послаблюється, частка субсидійованих позик у портфелі кредитів бізнесу знову знизилася до третини» [6].

Збільшення фінансування потребує також, Фонд розвитку підприємництва, з якого фінансується Програма доступних кредитів 5 - 7 - 9 %, адже, крім даної програми, із цього Фонду фінансуються й інші проекти, зокрема, доступна іпотека 5-7 %. На 2024 рік у бюджеті закладено 18 млрд. грн.. на цю програму, що є недостатнім з огляду на заборгованість банкам.

Разом із успіхами дії Програми доступного кредитування 5-7-9 %, про які було відзначено вище, існують проблеми щодо доступності малого бізнесу до кредитного фінансування. Оскільки банки задовольняють лише кожну другу заявку для одержання доступних позик. Основні причини таких відмов у кредитування наведені у таблиці 3.1.

Як видно із таблиці 3.1, серед основних причин відмови банками малому бізнесу щодо участі у програмі доступних кредитів 5-7-9 % є:

1) негативна ділова репутація;

2) недостатня кредитоспроможність;

3) негативна кредитна історія.

Іншою проблемою щодо участі підприємців у такій програмі є переважання кредитів із терміном позики до одного року – таких - біля 60 % від кредитного портфеля (рис. 3.1). На тлі економічної нестабільності, зростання інфляції , та інших ризиків, банки віддають перевагу короткостроковим та середньостроковим кредитам, стримуючи інвестиційні позики, і це негативно відбивається на технологічному оновленні самих основних засобів.

Таблиця 3.1

Основні причини відмови малому бізнесу в доступі до Державної програми “Доступні кредити 5-7-9%”, %

Причина	Частка відмов, %
Ділова репутація	27%
Відсутність достатніх оборотів для погашення позики	21%
Недостатня кредитоспроможність	23%
Збиткова діяльність	6%
Перевищення обсягу виручки	7%
Недостатній власний внесок	3%
Перевищення кількості працівників	4%
Перевищення ліміту державної допомоги	1%
Інше	8%

Джерело: [7]

Як видно із таблиці 3.1, серед основних причин відмови банками малому бізнесу щодо участі у програмі доступних кредитів 5-7-9 % є негативна ділова репутація, недостатня кредитоспроможність та негативна кредитна історія.

Іншою проблемою щодо участі підприємців у такій програмі є переважання кредитів із терміном позики до 1 року – таких - біля 60 % від кредитного портфеля (рис. 3.1). На тлі економічної нестабільності, зростання інфляції, та інших ризиків , банки віддають перевагу короткостроковим та середньостроковим кредитам, стримуючи інвестиційні позики, і це негативно відбивається на технологічному оновленні самих основних засобів.

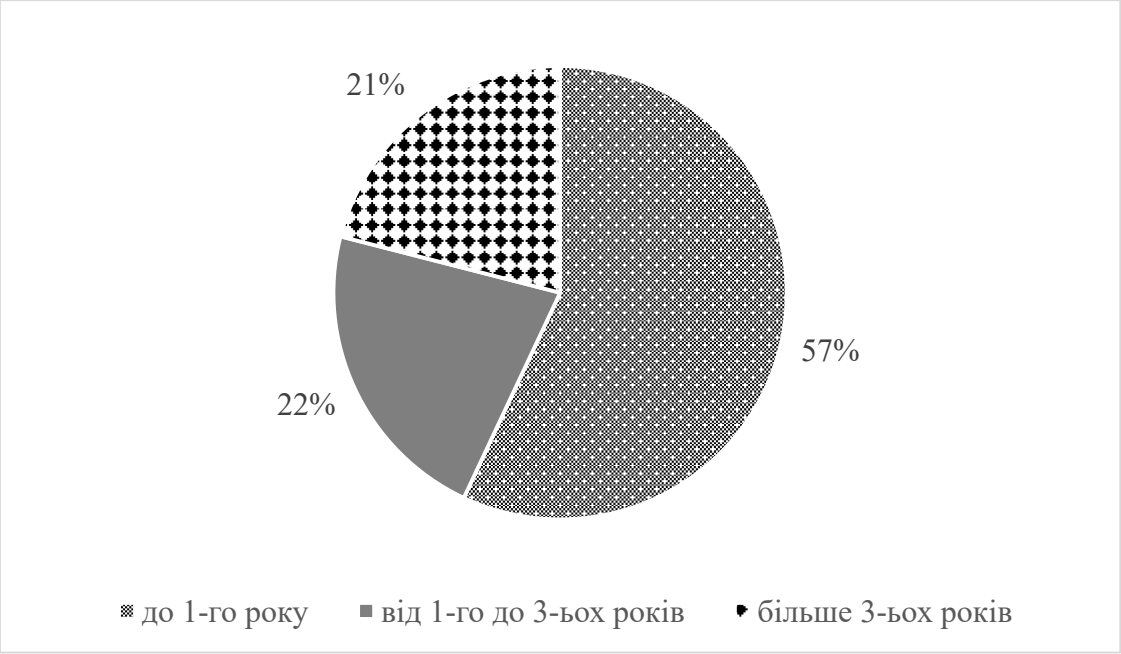

Рис. 3.1. Структура кредитного портфеля Програми “Доступні кредити 5-7-9%” за термінами кредитування, %

Джерело: [7]

Суттєвою проблемою, яка заважає доступу до кредитування бізнесу в сучасних умовах, є висока вартість кредитів. Ставки за кредитами для бізнесу коливаються від 13,5 % річних для енерго кредитів до 22 % залежно від банку. Інколи ставки кредитів для бізнесу досягають 25 - 27 % річних. Це дуже дорого для існуючих бізнесів та стартапів, тому вони обмежені у доступі до позик.

На вартість кредитів впливає облікова ставка НБУ, яка наразі становить 15,5 % та прогнозується її подальше зростання. Негативно впливає на ситуацію на ринку кредитів висока інфляція в Україні, яка перевищила у квітні 2025 року 15 % річних.

Малий та середній бізнес та ФОП-и не так активно залучають позики, як великі компанії. «Лише 7-10% з них активно користуються банківськими кредитами. Більшість все ще боїться складної бюрократії, відмов чи незрозумілих умов, або просто не знає, з чого почати»[3].

Іншими факторами, які перешкоджають розвитку банківського кредитування бізнесу в Україні є: низький рівень капіталізації банків та їх низька зацікавленість у кредитуванні бізнесу без оформлення кредиту без

застави. Оскільки для таких позик банкам необхідно створити великі резерви під надані кредити, знижуючи свою прибутковість та збільшуючи рівень кредитного ризику

Рис. 3.2. Головні проблеми малого та середнього підприємництва в Україні за даними опитування його учасників за 2024 рік, %

Джерело: [7]

Труднощам у кредитуванні малого та середнього бізнесу сприяють і інші проблеми підприємців. Щоб усвідомити, які проблеми заважають веденню малого підприємництва в Україні, звернемося до думки самих підприємців (рис. 3.2). За даними їхнього опитування, проведеним USAID КЕУ [23], такими проблемами є:

1) не прогнозованість розвитку ситуації в Україні – 58,3 % опитаних;
2) непередбачувані дії держави – 50,7 %;
3) недостатній попит – 49,4 %;
4) брак кваліфікованих кадрів – 42,1 % ;
5) відсутність достатнього капіталу – 33 %;
6) перешкоди з боку регуляторних та фіскальних органів – 25,4 %;

7) високі податки і збори – 20,7 %.

3.2. Шляхи вдосконалення механізму банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні

Для збільшення обсягів банківського кредитування бізнесу, покращення умов кредитування бізнесу та спрощення доступу до кредитних продуктів необхідно створити державну стратегію кредитної підтримки бізнесу. Оскільки висока кредитна ставка та труднощі військового стану утруднюють доступ бізнесу до кредитів. Як було зазначено, лише 7-10 відсотків малого та середнього бізнесу користуються наразі позиками банків. Пропонуємо такі заходи для цього:

1) Основну увагу потрібно зосередити на наданні кредитної підтримки новоствореним малим та середнім бізнесам, стартапам, оскільки без кредиту їм буде важко стати на ноги та розширити свою діяльність. При чому потрібно обмежити доступ до пільгових кредитів великим підприємствам, які подробили свій бізнес та здійснюють діяльність під виглядом малого бізнесу.

2) Потрібно розширити державну кредитну підтримку для інвестиційних кредитів, поступово збільшуючи їх частку. Зараз така частка є зовсім малою, більшість кредитів береться для обігових коштів на короткострокові цілі. Також, потрібно відмовитися від рефінансування старих кредитів та обігових коштів.

3) Дотримуватись чесної конкуренції серед банків, уникати привілейованого положення при наданні державної підтримки для державних банків. Оскільки зараз більшість пільгових кредитів за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» фінансується через державні банки – до 80 %.

4) запобігати зловживанням з боку недобросовісних бізнесів, котрі хочуть за допомогою фіктивних документів або перереєстрації отримати привілейовані умови кредитування.

5) впровадити програму страхування воєнних ризиків, яка дозволить суттєво знизити та пом’якшити кредитні ризики для позичальників, посилити роль інвестиційного страхування.

6) запровадити дієвий механізм гарантування для банків за наданими позиками для малого та середнього бізнесу. Гарантія за позикою повинна бути розділена за трьома суб’єктами – гарантами – державою, поручителем та позичальником. Наприклад, позика у 1 млн. гривень для малого бізнесу може мати таке кредитне забезпечення: 50 % гарантії держави, 20 % гарантує поручитель – інший пов'язаний бізнес або зацікавлений банк, та решта 30 % - вноситься застава самим позичальником.

7) Стимулювати через механізм пільгового кредитування малого та середнього бізнесу впровадження ними у свою діяльність інновацій та енергоефективності, створення нових робочих місць та збільшення обсягу виробництва. Наприклад, якщо бізнес ці напрями впроваджує у свою діяльність, сума кредиту може зрости , а відсоткова ставка – зменшитись на 0,5-2 %.

8) Частину ризику може взяти на себе держава через безвідсоткову або без заставну частину позики (до 30 %) [31].

9) Крім стандартних позик на обігові кошти або інвестиційні цілі, збільшувати інші види кредитів, зокрема – лізингові та факторингові позики. Держава може взяти на себе часткове компенсування банкам вартості відсотків за такими позиками.

Ураховуючи вищеназвані проблеми та напрями удосконалення кредитування малого та середнього підприємництва в Україні та, врахувавши іноземний досвід державної підтримки розвитку підприємств малого бізнесу, потрібно розглянути основні напрями вдосконалення державного фінансового стимулювання малого підприємництва в Україні [26]:

1) створення кращих умов для функціонування бізнес-середовища малих підприємств, зокрема, через:

а) удосконалення законодавства;

б) послаблення адміністративного тиску та регуляторного навантаження на малий бізнес, мінімізацію бюрократії у відносинах;

в) спрощення доступу до отримання держзамовлення суб'єктами малого бізнесу;

г) активізацію міжгалузевого співробітництва бізнесу;

д) вдосконалення інформаційних систем взаємодії бізнесу із державними інститутами;

2) удосконалення державної фінансової інфраструктури щодо підтримки розвитку підприємств малого бізнесу, а також - розширення їх доступу до різних джерел фінансування через:

а) розширення програми державного пільгового кредитування та гарантійної кредитної підтримки;

б) надання ризикового капіталу тим суб'єктам, які інвестують у малий і середній бізнес;

в) сформування пільгових умов для активного залучення іноземних інвестицій;

3) утворення інфраструктури центрів розвитку та підтримки бізнесу, де буде відбуватися навчання та консультування для малих підприємств, фізичних осіб, які планують відкривати бізнес, за наступними напрямками:

а) ознайомлення із програмами державної підтримки;

б) правові питання щодо відкриття власної справи;

в) бухгалтерський і податковий облік;

г) фінансова та інвестиційна складова підтримки;

д) допомога та підтримка від підприємств-експортерів;

4) удосконалення існуючих та утворення нових цифрових програм, які полегшують і спрощують реєстрацію, ведення бізнесу, дистанційне укладення угод, отримання інформації, ведення обліку та розрахунків;

5) популяризація підприємництва та залучення населення до справи ведення підприємницької діяльності через: утворення стимулів для легалізації фізичних-осіб підприємців (ФОП), спрощення відкриття підприємницької

діяльності, оптимізацію сплати податків і страхових внесків єдиним платежем ЄП, формування сучасної сервісної моделі надання всебічної підтримки малому бізнесу.

Важливою умовою для успішної державної фінансової політики стимулювання малого та середнього підприємництва є забезпечення Урядом та Національним банком України макроекономічної стабільності та умов для економічного зростання. Ефективний поступовий розвиток малого підприємництва неможливий без низької інфляції, доступності банківського кредиту, невисоких процентних ставок, стабільного платоспроможного попиту з боку населення, привабливих умов для іноземних інвестицій, розвинених страхових та фондових ринків. Теперішні дії та програми фінансового стимулювання малого бізнесу в Україні потрібно розширити як у бік збільшення їхнього фінансування, так і у напрямку збільшення різних форм та видів кредитної підтримки, що стане складовою стратегічної державної політики стимулювання малого бізнесу в Україні.

Отже, основними проблемами залучення банківських кредитів малим та середнім бізнесом в сучасних економічних умовах є наступні:

1) Недостатня підтримка з боку держави у кредитуванні бізнесу через:

- заборгованість держави перед банками за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» у сумі 10 млрд. грн.;

- малі суми бюджетної підтримки пільгового кредитування (18 млрд. грн. у 2024 році);

2) проблеми щодо доступності малого та середнього бізнесу до кредитного фінансування через відмови банків у наданні позик. Основні причини відмов полягають у негативній діловій репутації, недостатній кредитоспроможності та негативній кредитній історії;

3) переважання кредитів із терміном позики до 1 року – таких - біля 60 % від кредитного портфеля банків та мала частка інвестиційних кредитів на оновлення основних засобів;

4) висока вартість кредитів для бізнесу, яка доходить до 27 % річних, що обмежує бізнес у кредитуванні;

5) низький рівень капіталізації банків та їх низька зацікавленість у кредитуванні бізнесу без оформлення застави, оскільки під такі позики потрібно створити великі резерви під надані кредити, що знижує прибуток банків;

6) не прогнозованість розвитку ситуації в Україні через військові дії та ріст інфляції;

7) відсутність у бізнесу достатнього капіталу або застави для одержання позик;

8) недостатня інформованість підприємців про пільгові кредитні програми.

Пропонуємо такі заходи для вдосконалення механізму банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні:

1) надання державної кредитної підтримки в основному новоствореним малим та середнім бізнесам, стартапам для їх швидкого становлення на ринку;

2) розширити державну кредитну підтримку для інвестиційних кредитів, поступово збільшуючи їх частку у кредитному портфелі;

3) дотримуватись чесної конкуренції серед банків, уникати привілейованого положення при наданні державної підтримки для державних банків;

4) впровадити програму страхування воєнних ризиків, яка дозволить суттєво знизити та пом’якшити кредитні ризики для позичальників, посилити роль інвестиційного страхування;

5) створити дієвий механізм гарантування для банків за наданими позиками для малого та середнього бізнесу через розподіл ризиків між трьома суб’єктами - державою, поручителем та позичальником;

6) покращувати умови пільгового кредитування для малого та середнього бізнесу, який впроваджує у свою діяльність інновації та

енергоефективність, створює нові робочі місця та збільшує обсяги виробництва;

7) крім стандартних позик на обігові кошти або інвестиційні цілі, банкам потрібно збільшувати частку інших видів кредитів для бізнесу, зокрема – лізингові та факторингові позики. Держава може взяти на себе часткове компенсування банкам вартості відсотків за такими позиками.

ВИСНОВКИ

В Україні банківське кредитування відіграє важливу роль у підтримці та розвитку підприємництва в Україні. Воно забезпечує малий та середній бізнес фінансовими ресурсами, необхідними для започаткування, розширення та модернізації бізнесу. Попри існуючі проблеми, держава та банки працюють над їх вирішенням та створенням сприятливих умов для фінансування бізнесу.

Існують такі основні види банківських кредитів для підприємців, для малого та середнього бізнесу: 1) Кредити на старт бізнесу. 2) Інвестиційні кредити. 3) Оборотні кредити. 4) Кредитні лінії. 5) Іпотечні кредити. Основними формами кредиту для бізнесу є товарна та грошова.

Іноземний досвід доводить, що банківське кредитування малого та середнього бізнесу є важливим фактором розвитку підприємництва. У США державна участь проявляється через програму SBA (Small Business Administration), кредитні гарантії якої зменшують ризики банків і полегшують бізнесу доступ до позик (наприклад, SBA гарантує до 75–85 % суми кредиту). Комерційні банки США пропонують для малого та середнього бізнесу стандартні продукти – термінові кредити, кредитні лінії (overdraft), комерційні іпотеки (на нерухомість під бізнес), факторинг та лізинг.

У Німеччині банківські кредити (від оборотних до довгострокових інвестиційних) є основним джерелом фінансування підприємницьких фірм У Німеччині окрім традиційних комерційних кредитів, банки широко використовують промоційні кредити від державних програм: наприклад, кредити для інновацій та енергоефективності.

У Польщі стандартні банківські кредити (інвестиційні та оборотні) залишаються основними видами позик. Також, активно використовують торговий кредит («мерчант-кредит» – відтермінування оплати постачальникам), лізинг (переважно для обладнання та транспорту) і факторинг.

Як свідчать аналіз, динамка за кредитами, наданими за 3 роки війни малому та середньому бізнесу комерційними банками, була позитивною. У 2023 році сума кредитів зросла на 26,7 млрд. грн. до 2022 року, а у 2024 році такий ріст до 2023 року склав 19,9 млрд. грн. Протягом 2022 – 2024 років зросло кредитування середніх підприємств на 62,3 млрд. грн.. та мікропідприємств з річним доходом до 50 тис. євро на 5 млрд. грн. А кредитування мікропідприємств з річним доходом більше 50 тис. євро зменшилось сукупно за 3 роки на 19,7 млрд. грн. Суми банківського кредитування малих підприємств зменшились на 5,2 млрд. грн. у 2023 році та зросли на 3,2 млрд. грн.. у 2024 році.

Основною програмою фінансової підтримки державою малого та середнього підприємництва є "Доступні кредити 5-7-9%", за якою бізнес може отримати в банківських установах кредити за зниженою ставкою на пільгових умовах, які включають державну гарантію за позиками до 80 % суми кредиту. Підтримка за державною програмою доступних кредитів 5-7-9% надається у межах затверджених для Фонду розвитку підприємництва коштів, передбачених у державному бюджеті.

З початку війни наш уряд зменшив кількість вимог за програмою 5-7-9 % та дозволив залучити підприємцям позики розміром до 150 млн. грн. від 1 % на період воєнного часу із гарантією від уряду на рівні 80 %. Підприємець за цією програмою може отримати навіть безвідсотковий кредит до 60 млн. грн. на строк до 5 років. Станом на зараз найбільше кредитів за програмою 5-7-9 % отримали представники малого бізнесу: сільського господарства - 46 %, торгівлі і виробництва – 23 % та промислової переробки - 21 %. За регіональною ознакою - лідерами є Львівська, Харківська, та Київська області.

Крім основної державної програми підтримки банківського кредитування 5-7-9 % в АТ «Ощадбанк» існують інші програми кредитування:

1) кредити на відбудову та переробку – надаються за ставкою від 1 %, на суму до 150 млн. грн., забезпечені на 80 % державною гарантією;

2) пролонгація кредитів - надаються за ставкою від 7 %, на суму до 60 млн. грн., забезпечені на 50 % державною гарантією.

Основними проблемами залучення банківських кредитів малим та середнім бізнесом в сучасних економічних умовах є наступні:

1) Недостатня підтримка з боку держави у кредитуванні бізнесу через:

- заборгованість держави перед банками за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» у сумі 10 млрд. грн.;

- малі суми бюджетної підтримки пільгового кредитування (18 млрд. грн. у 2024 році);

2) проблеми щодо доступності малого та середнього бізнесу до кредитного фінансування через відмови банків у наданні позик. Основні причини відмов – негативна ділова репутація, недостатня кредитоспроможність, негативна кредитна історія;

3) переважання кредитів із терміном позики до 1 року – таких - біля 60 % від кредитного портфеля банків та мала частка інвестиційних кредитів на оновлення основних засобів;

4) висока вартість кредитів для бізнесу, яка доходить до 27 % річних, що обмежує бізнес у кредитуванні;

5) низький рівень капіталізації банків та їх низька зацікавленість у кредитуванні бізнесу без оформлення застави, оскільки під такі позики потрібно створити великі резерви під надані кредити, що знижує прибуток банків;

6) не прогнозованість розвитку ситуації в Україні через військові дії та ріст інфляції;

7) відсутність у бізнесу достатнього капіталу або застави для одержання позик;

8) недостатня інформованість підприємців про пільгові кредитні програми.

Пропонуємо такі заходи для вдосконалення механізму банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні:

1) надання державної кредитної підтримки в основному новоствореним малим та середнім бізнесам, стартапам для їх швидкого становлення на ринку;

2) розширити державну кредитну підтримку для інвестиційних кредитів, поступово збільшуючи їх частку у кредитному портфелі;

3) дотримуватись чесної конкуренції серед банків, уникати привілейованого положення при наданні державної підтримки для державних банків;

4) впровадити програму страхування воєнних ризиків, яка дозволить суттєво знизити та пом'якшити кредитні ризики для позичальників, посилити роль інвестиційного страхування;

5) створити дієвий механізм гарантування для банків за наданими позиками для малого та середнього бізнесу через розподіл ризиків між трьома суб'єктами - державою, поручителем та позичальником;

6) покращувати умови пільгового кредитування для малого та середнього бізнесу, який впроваджує у свою діяльність інновації та енергоефективність, створює нові робочі місця та збільшує обсяги виробництва;

7) крім стандартних позик на обігові кошти або інвестиційні цілі, банкам потрібно збільшувати частку інших видів кредитів для бізнесу, зокрема – лізингові та факторингові позики. Держава може взяти на себе часткове компенсування банкам вартості відсотків за такими позиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акредитив. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2 (дата звернення 8.05.2025 р.)

2. Банківське кредитування: основи, система, принципи та форми забезпечення. Освіта.UA. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20123/ (дата звернення 8.05.2025)

3. Бізнес потребує кредитів, але не за будь-яку ціну. RwS.bank. 2025. 1 травня. URL: https://rwsbank.com.ua/o-banke/press-sluzhba/biznes-potrebuje-kreditiv-ale-ne-za-bud-iaku-cinu-Abzh2R?srsltid=AfmBOoq9M4NaidojmiqnCSmrOIj3oNeiiW4D7uOJAWTh7rB5enyWqk7p (дата звернення 8.05.2025 р.)

4. Блащук-Дев'яткіна Н., Себестянович І. Кредитування малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. *Молодий вчений*. 2021. № 3 (91). С. 341–344. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-72 (дата звернення 8.05.2025 р.)

5. Варналій З.С. Основи підприємництва. Навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2002. 239 с.

6. Волокіта В. Заборгованість перед банками за компенсацію ставок за програмою 5-7-9% сягнула 10 мільярдів: причини. Економічна правда. 2024. 23 грудня. URL: https://epravda.com.ua/finances/yaka-zaborgovanist-pered-bankami-za-kompensaciyu-stavok-za-programoyu-5-7-9-801217/ (дата звернення 8.05.2025 р.)

7. Гейко Т.Ю. Удосконалення механізмів фінансування малого і середнього підприємництва. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/finansuvannya-malogo-i-seredniogo-pidpryemnytstva.pdf (дата звернення 8.05.2025 р.)

8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n379 (дата звернення 8.05.2025)

9. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%»: у пошуку оптимального дизайну. Укрінформ. 2024. 7 жовтня. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html (дата звернення 8.05.2025)

10. Держстат України. *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 8.05.2025 р.)

11. Дзюблюк О. Активізація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в системі заходів із подолання фінансово-економічної кризи. *Світ фінансів*. 2010. Вип. 3. С. 7–13.

12. Доступні кредити 5-7-9%. Державна програма. URL: https://5-7-9.gov.ua/ (дата звернення 8.05.2025 р.)

13. Європейська хартія малих підприємств. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860#Text (дата звернення 8.05.2025 р.)

14. Жуков С.А., Дюгованець О.М., Балко О.Ю. Мале підприємництво в Україні: роль, стан і перспективи розвитку в період соціально-економічних потрясінь. Вісник економічної науки України. 2019. № 1. С. 40-43.

15. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. *Офіційний портал*. URL: http://www.ier.com.ua/ua (дата звернення 8.05.2025 р.)

16. Карлін М., Стащук О., Борисюк О. Фінансові аспекти врахування нових економічних ризиків у діяльності підприємств. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2021. Т. 4, № 39. С. 376–386. URL: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i39.241330 (дата звернення 8.05.2025 р.)

17. Коваленко В., Радова Н. Банківський кредит у формуванні фінансово- інвестиційного механізму розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Economy and society*. 2020. № 22. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-3 (дата звернення 8.05.2025 р.)

18. Кредити для малого та середнього бізнесу у США. U.S. Small Business Administration. URL: https://www.sba.gov/funding-programs/loans#:~:text=Image%3A%20Woman%20working%20on%20a,lap%20top (дата звернення 8.05.2025)

19. Кредитування підприємств: умови, форми та види. Освіта,UA. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20790/ (дата звернення 8.05.2025)

20. Ливдар М., Валігура Н. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 13(13). URL: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-13(13)-168-176 (дата звернення 8.05.2025 р.)

21. Мінекономіки посилює підтримку малого і середнього бізнесу новим інструментом – факторингом. *«Дебет-Кредит» - Бухгалтерські новини*. URL: https://news.dtkt.ua/society/economics/63975 (дата звернення 8.05.2025 р.)

22. Мої кредити 5-7-9%. Ощадбанк. URL: https://www.oschadbank.ua/msb/credit/579 (дата звернення 8.05.2025 р.)

23. Національний банк України. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ (дата звернення 8.05.2025 р.)

24. Ольвінська Ю.О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814 (дата звернення 8.05.2025 р.)

25. Підприємництво. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE (дата звернення 8.05.2025)

26. Підтримка малого і середнього підприємництва. *Кабінет Міністрів України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva (дата звернення 8.05.2025 р.)

27. Пикало О. Борг держави перед банками в рамках програми «Доступні кредити 5-7-9 %» на кінець року досягне 10 млрд. грн. Forbes. 2024. 23 грудня. URL: https://forbes.ua/news/borg-derzhavi-pered-bankami-v-ramkakh-programi-dostupni-krediti-5-7-9-tsogorich-zroste-do-10-mlrd-grn-23122024-25796 (дата звернення 8.05.2025 р.)

28. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 1 (51). URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/6/03.pdf (дата звернення 8.05.2025 р.)

29. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва : Постанова Каб. Міністрів України від 14.03.2023 р. № 229. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-п#Text (дата звернення 8.05.2025 р.)

30. Попський А. Державна політика розвитку, підтримки малого та середнього підприємництва у контексті європейської інтеграції. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 1(50). Ч. 2. С. 260-268.

31. Портал для підприємців. URL: https://sme.gov.ua/ (дата звернення 8.05.2025 р.)

32. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text (дата звернення 8.05.2025)

33. Програми підтримки бізнесу в Україні. Щедрий вівторок. URL: https://givingtuesday.ua/statti/programy-pidtrymky-biznesu-v-ukrayini/ (дата звернення 8.05.2025)

34. Статистика фінансового сектору. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs (дата звернення 8.05.2025 р.)

35. Толмачова Г.Ф., Ляшенко В.І., Колєснікова Г.В. Регулювання розвитку малого і середнього підприємництва: досвід зарубіжних країн для України. *Економічний вісник Донбасу.* 2017. № 1 (47). С. 157-185.

36. Трегубов О., Клочковська В., Клочковський О. Державне регулювання розвитку малого бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-62 (дата звернення 8.05.2025 р.)

37. Факторинг Хаб. Онлайн-платформа для замовлення факторингу. URL: https://ufactoring.com/ (дата звернення 8.05.2025 р.)

38. Фролова Н.Л. Світовий досвід державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 61. С. 68-78.

39. Черняєва О.В., Гриненко А.Ю. Сутність і значення малого підприємництва у світовій економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2017. Випуск 3(08). С. 33-38.

40. Чиж Н.М., Урбан О.А., Дзямулич М. І. Перспективи нарощення кредитування в Україні. *Економічний форум*. 2021. Т. 1, № 3. С. 139–144. URL: https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2021-3-20 (дата звернення 8.05.2025 р.)

41. Germany. Banking Sector Structure. *IMF*. URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11370.pdf#:~:text=II,cooperative%20banks%E2%80%94distinguished%20by%20the%20ownership (дата звернення 8.05.2025)

42. Financial System in Poland. *NBP*. URL: https://nbp.pl/wp-content/uploads/2025/03/Financial-System-in-Poland-2023.pdf#:~:text=%E2%96%AA%20The%20value%20of%20funding,in%20the%20form%20of (дата звернення 8.05.2025)]

43. Mykhailiv G. V. Фінансова підтримка розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *The actual problems of regional economy development*. 2019.

Т. 1, № 15. С. 87–94. URL: https://doi.org/10.15330/apred.1.15.87-94 (дата звернення 8.05.2025 р.)

ДОДАТКИ

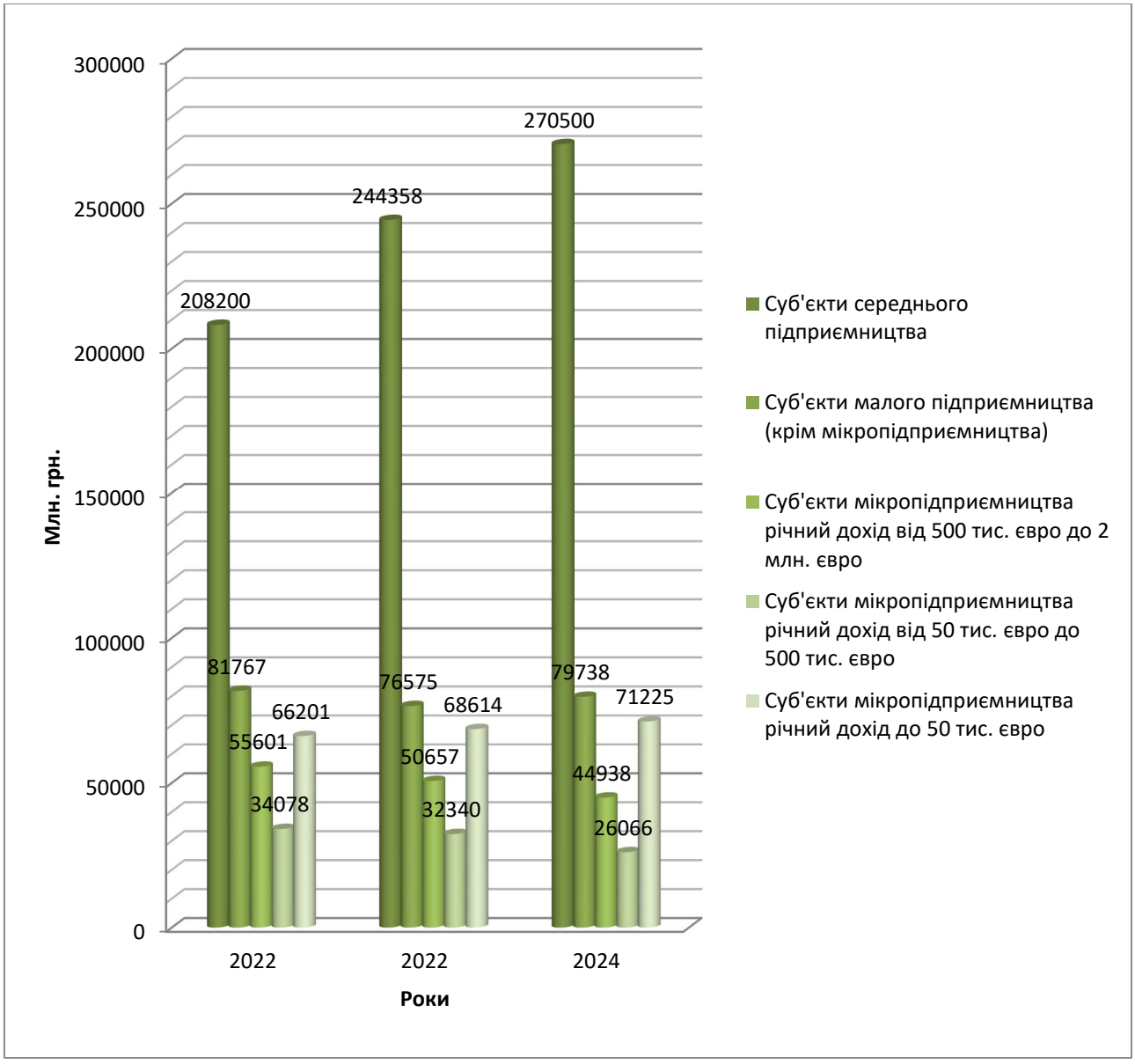
ДОДАТОК А

Класифікація видів кредитування малого та середнього бізнесу

Класифікаційна ознака	**Вид кредитування бізнесу**
1	2
За терміном кредиту	Короткострокові (до 1 року)
	Середньострокові (від 1 року до 3-5 років)
	Довгострокові (більше 5 років)
За цільовим призначенням	Купівля нерухомості
	Придбання обладнання та устаткування
	Фінансування розширення виробництва
	Фінансування оборотного капіталу
	Рефінансування боргу
	Іпотечний кредит
За типом забезпечення зобов’язань	Забезпечене кредитування
	Незабезпечене (бланкове) кредитування
За типом банківського продукту (послуги)	Гарантоване кредитування державним органом
	Кредитна лінія на поповнення оборотних коштів
	Фінансування витрат на устаткування та обладнання
	Фінансування відкриття бізнесу (старт-ап)
	Факторинг (викуп дебіторської заборгованості банком)
	Кредитно-гарантійні послуги (авалювання векселів, андеррайтинг)
	Пов’язані продукти (акредитиви, револьверне кредитування, сезонний кредит)

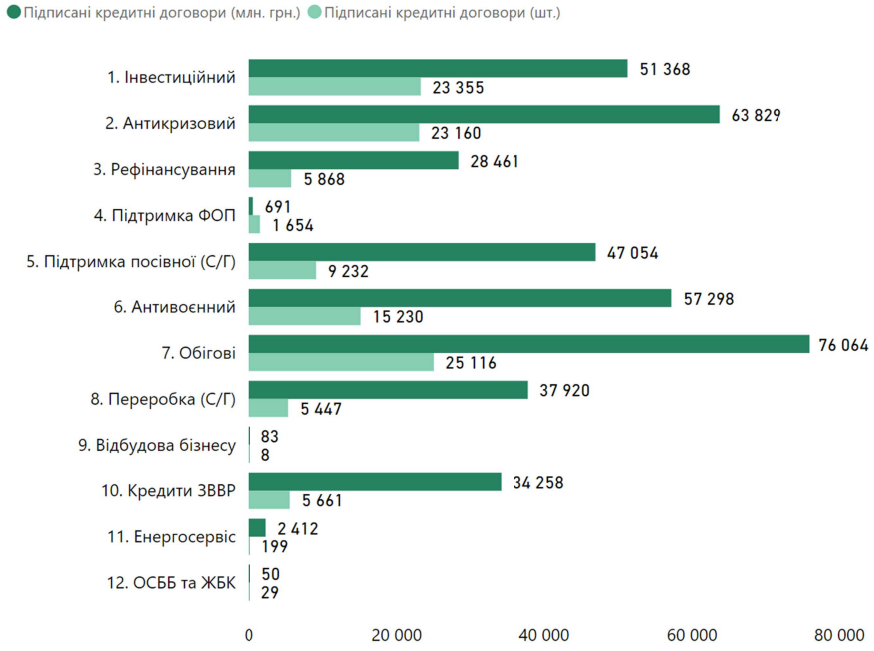
ДОДАТОК Б

Динаміка банківських кредитів середнім, малим та мікро підприємствам України за період 2022 – 2024 років

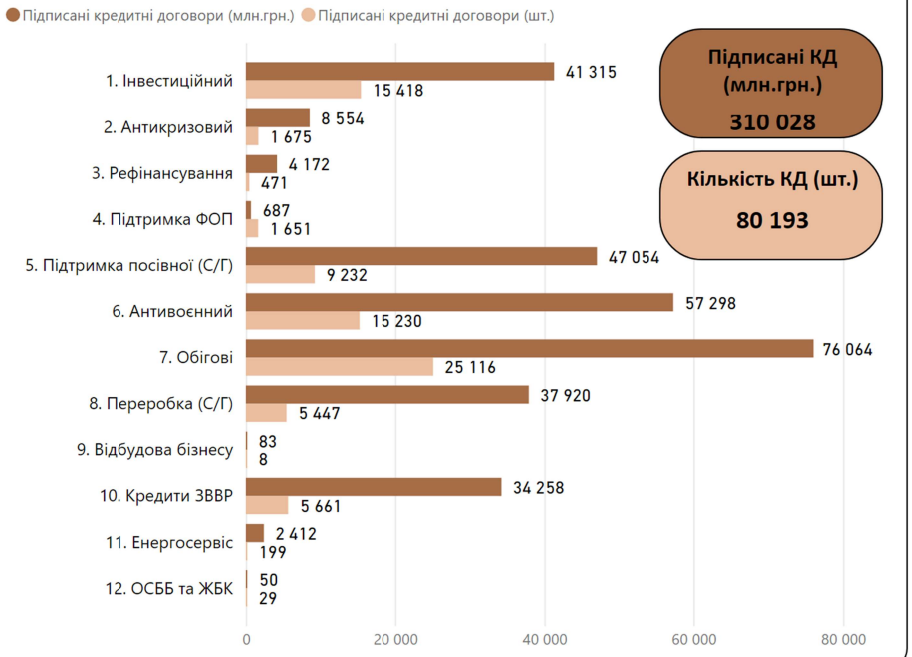

Зростання кредитного портфелю за Програмою "Доступні кредити 5-7-9%" протягом періоду воєнного стану в Україні (почанаючи з 24.02.2022р.)

Підписані КД з початку Програми (млн. грн.)

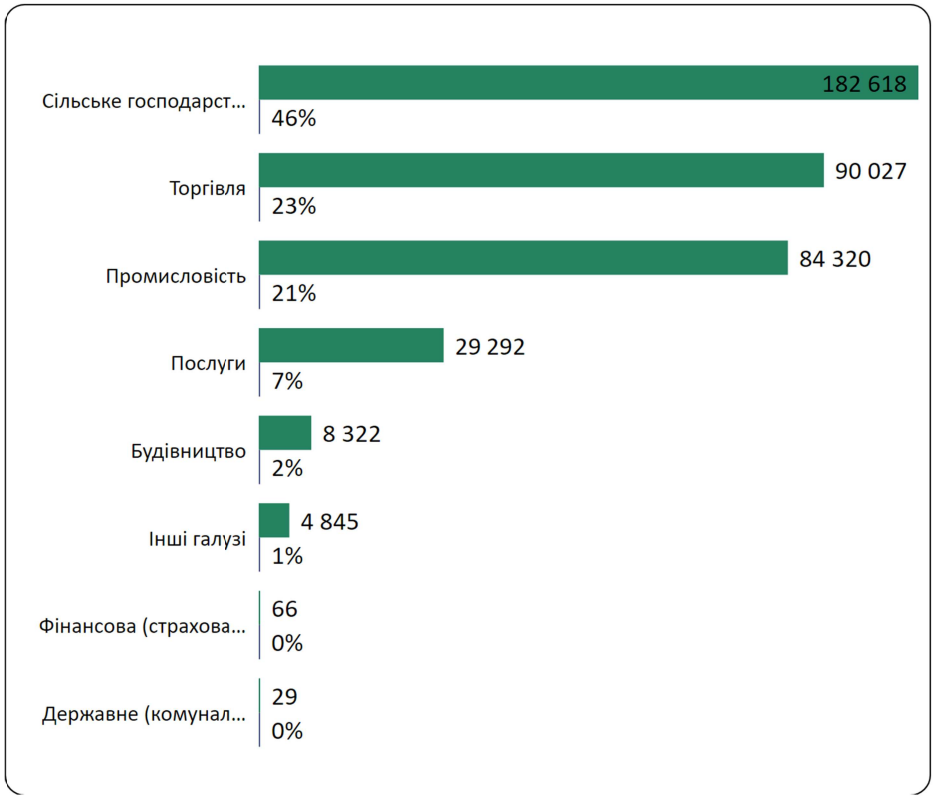

Підписані КД з 24.02.2022 (млн.грн.)

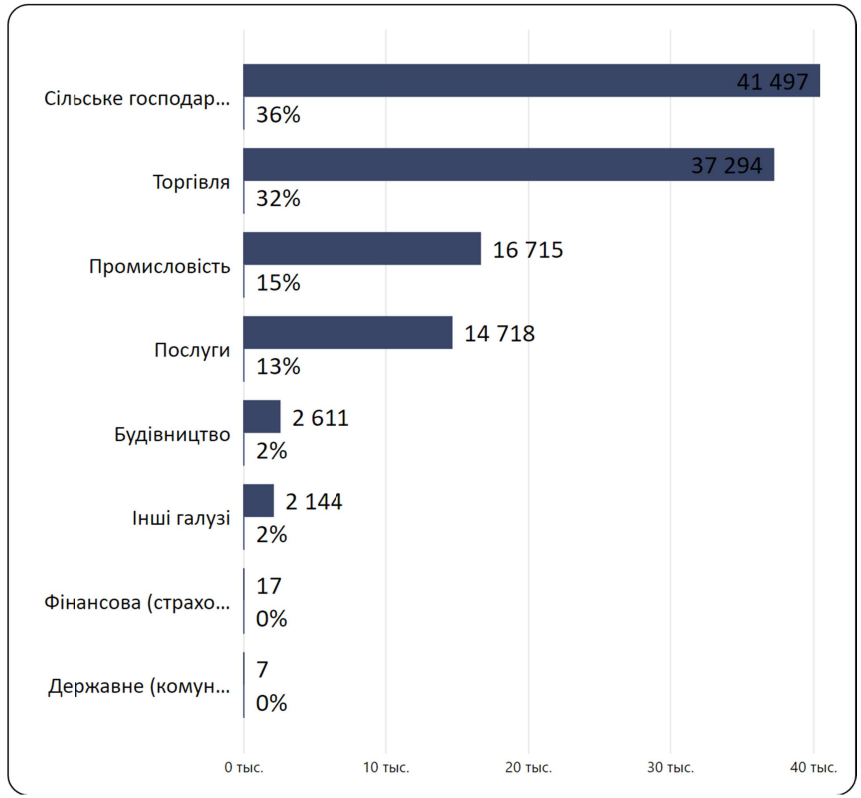

Структура кредитного портфелю у розрізі видів економічної діяльності станом на 19.05.2025

Обсяг і структура КП (млн. грн., %)

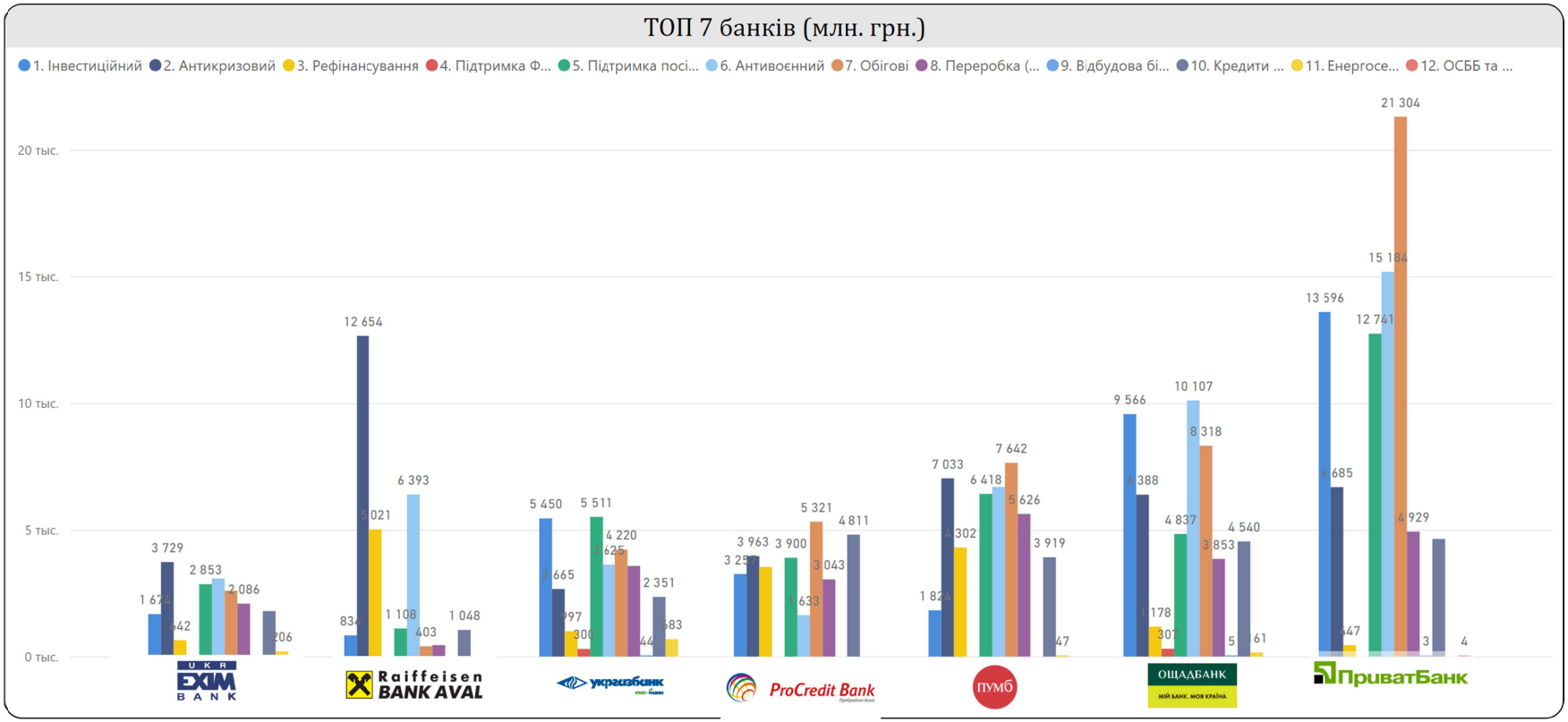

Кількість і структура КП (шт., %)

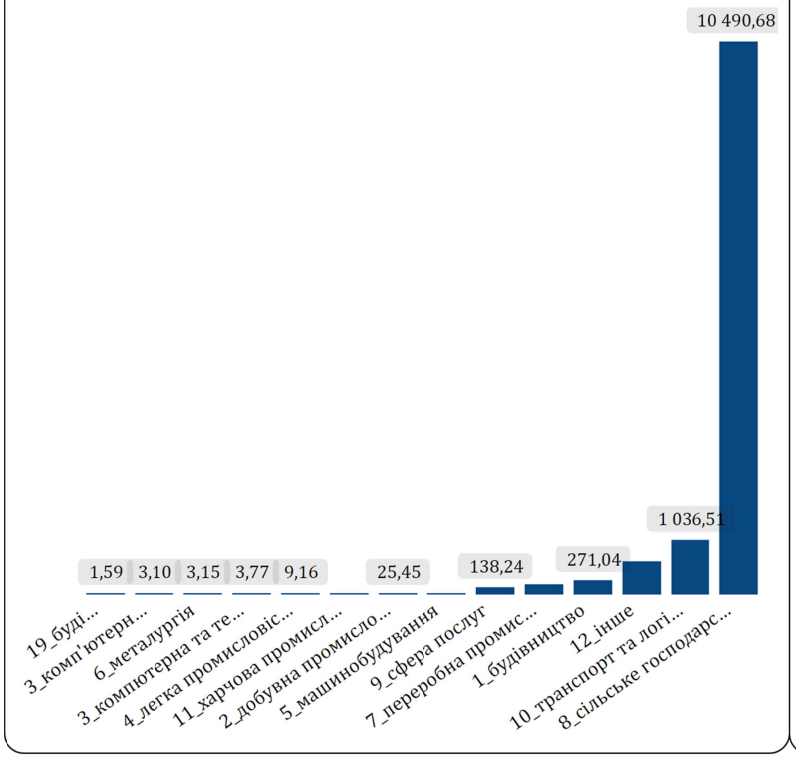
Кредитний портфель за цілями фінансування та банками станом на 19.05.2025

ТОП 7 банків

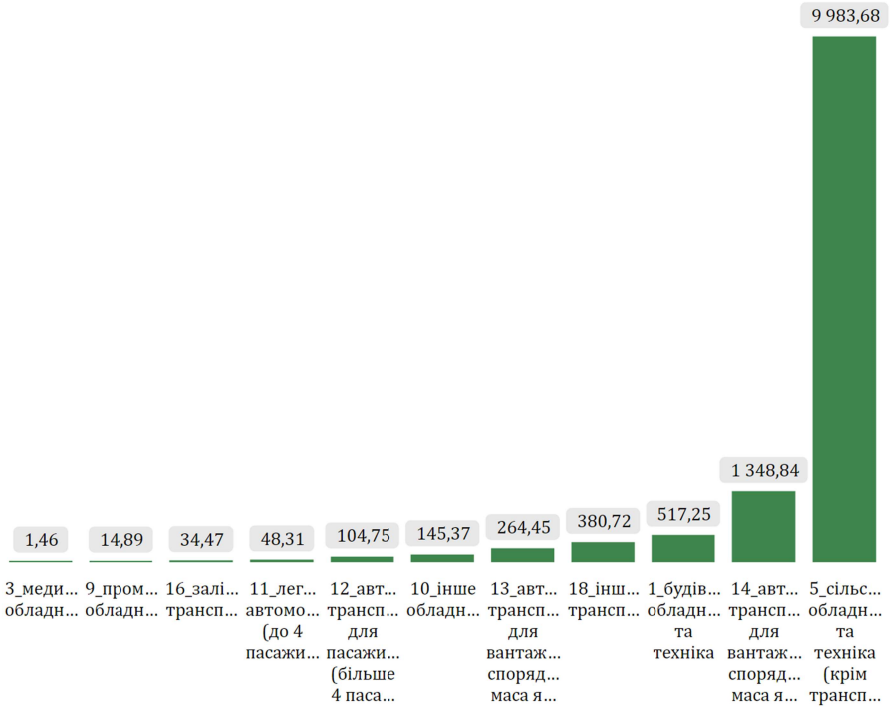

Інформація про результати Державної програми "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%" станом на 01.05.2025 (продовження)

Графік 3. За галузями економіки

Графік 4. За видами обладнання

Додаток Е

Інформація про результати Державної програми "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%" станом на 01.05.2025

ЄДНАННЯ ЗАРАДИ РОЗВИТКУ

Таблиця 1. Узагальнена інформація

Назва Лізингодавця	Кількість заявок (шт.)	Приріст заявок MtM (шт.)	Кількість договорів (шт.)	Приріст договорів MtM (шт.)	Кількість ММСП (шт.)	Приріст ММСП MtM (шт.)	Сума за договором лізингу (вартість інвестиційного проекту), млн. грн.	Приріст суми MtM, млн. грн.	Прогнозна сума Державної підтримки, млн. грн.	Приріст суми підтримки MtM, млн. грн.
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	574	119	576	119	460	98	4 383,80	922,64	1 359,25	255,27
ТОВ "ОТП Лізинг"	540	61	540	63	330	29	2 637,21	376,96	982,82	116,60
АТ "КРЕДОБАНК"	335	24	365	24	221	13	1 892,46	116,79	449,48	24,01
АТ "ПУМБ"	341	29	341	29	243	24	1 398,56	111,67	577,02	72,86
ТОВ "УЛФ-ФІНАНС"	478	44	478	44	261	22	792,31	56,21	172,12	13,24
АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	94	12	94	12	72	10	505,30	83,69	192,89	36,07
АТ "УКРЕКСІМБАНК"	81	7	81	7	58	3	458,22	16,51	381,12	3,93
ТОВ "ФК "АТОМ ФІНАНС"	164	6	164	6	121	3	324,47	13,96	79,50	2,08
АТ "ЮНЕКС БАНК"	47	6	47	6	33	5	145,51	12,98	44,11	2,64
ПАТ "МТБ БАНК"	4	3	4	3	2	1	81,87	60,00	41,40	30,66
НАК "Украгролізинг"	16	0	18	0	13	0	61,16	0,00	22,55	0,00
ТОВ "ТЕКОМ-ЛІЗИНГ"	5	1	9	4	5	1	42,21	12,86	5,67	2,30
АТ "КБ "ГЛОБУС"	12	1	12	1	6	1	36,52	0,70	8,22	0,24
ТОВ "БЕСТ ЛІЗИНГ"	14	5	14	5	13	5	36,33	11,82	5,46	1,84
ТОВ "ЕКСІМЛІЗИНГ"	5	0	5	0	2	0	18,37	0,00	3,92	0,00
АТ "ТАСКОМБАНК"	3	2	3	2	2	1	11,67	7,19	2,23	1,18
ТОВ «ФК «ФІНВІН»	3	3	3	3	2	2	10,27	10,27	2,84	2,84
ТОВ ЕСКА КАПІТАЛ	2	2	2	2	2	2	7,97	7,97	2,23	2,23
Усього	**2718**	**325**	**2756**	**330**	**1846**	**216**	**12 844,20**	**1 822,21**	**4 332,82**	**568,00**